

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

Katedra občanského práva

RIGORÓZNÍ PRÁCE

TÉMA:

**PRÁVNÍ NÁSLEDKY ROZVODU V OBLASTI
MAJETKOVÉ A VYŽIVOVACÍ POVINNOSTI**

Konzultant rigorózní práce: Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Vypracoval: Mgr. Pavel Šuser

Listopad 2006

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem pro vědeckou práci obvyklým.

A handwritten signature in black ink, consisting of a stylized initial 'T' followed by a long horizontal stroke.

Děkuji své konzultantce Doc. JUDr. Sentě Radvanové, CSc., za laskavou pomoc a užitečné rady a náměty pro zpracování této rigorózní práce.

OBSAH

1. Úvod

2. Rozvod manželství

- 2.1. Obecně o rozvodu
- 2.2. Varianty rozvodu
- 2.3. Zamítnutí žaloby z důvodu ochrany nezletilých dětí

3. Společné jmění manželů

- 3.1. Majetková práva manželů
- 3.2. Společné jmění manželů
- 3.3. Předmět SJM
- 3.4. Vznik, trvání správa a užívání SJM
- 3.5. Smluvní režimy SJM a zúžení SJM soudem
- 3.6. Zánik SJM
- 3.7. Vypořádání SJM

4. Bydlení po rozvodu

- 4.1. Obecně o manželském bydlení
- 4.2. Vznik společného nájmu – družstevní a obecní byt
- 4.3. Zánik společného nájmu
- 4.4. Byt ve vlastnictví jednoho z manželů
- 4.5. Byt služební, byt zvláštního určení a byt v domě zvláštního určení

5. Výživné

- 5.1. Obecně
- 5.2. Výživné rozvedeného manžela
- 5.3. Vyživovací povinnost rodičů k dětem

6. Dědění

7. Vybrané procesní otázky

8. Závěr

1. ÚVOD

Ve své rigorózní práci bych rád pojednal o problematice rozvodu a především pak o následcích, které rozvod přináší jeho účastníkům, a které se vždy určitým způsobem odráží v majetkové sféře rozvodem dotčených subjektů. Je nade vše pochybnost, že rozvodem manželství není dotčena pouze majetková oblast rozvádějících se manželů, nicméně tato problematika nebude součástí mé rigorózní práce, jelikož tato rigorózní práce je zaměřena především na majetkové aspekty rozvodu manželství.

Rodina má pro vývoj lidského společenství nezastupitelný význam, tvoří první lidskou formu sdružování. Rodina je původním společenstvím, které je starší než stát. Vlastní způsob rodinného sdružování se vyvíjí a s postupem času mění, stejně tak jako funkce rodiny, které ve společnosti plní. I v současné době lze rozlišovat různé formy rodinného soužití, které jsou ovlivněny historickým dědictvím, náboženstvím a kulturními vlivy.

Institut manželství se dotýká velké části lidské populace. Rodina založená manželstvím je starobylá instituce, jejíž podstatou je trvalé, harmonické a pevné životní společenství jednoho muže a jedné ženy, kteří se pro manželský svazek dobrovolně rozhodli, a kterým z tohoto spojení vznikla práva a povinnosti manželů. Manželství zákon č. 94/1963 Sb., o rodině¹⁾ (dále jen „ZOR“) definuje jako trvalé společenství muže a ženy, založené zákonem stanoveným způsobem, přičemž účel manželství je spatřován v založení rodiny a řádné výchově dětí. Rodina nepochybně plní v každé společnosti významné nezastupitelné funkce, když formuje osobnost člověka a jeho sociální charakter a současně by každému jedinci měla poskytovat potřebnou ochranu před společností.

ZOR je právním předpisem, který se ve svém dopadu týká každého občana naší společnosti, a to od jeho narození až do dosažení zletilosti a poté většiny populace, což způsobuje poměrně velký zájem laické veřejnosti o tuto právní normu a problematiku manželství a otázek s manželstvím souvisejících.

1) § 1 odst. 1,2 zákona č. 94/1963 Sb.

Uzavřením manželství se mezi manžely utváří specifický osobní, ale samozřejmě také právní vztah, který je nezbytné v případě rozvodu odpovídajícím způsobem vypořádat.

Manželství je v českém právním řádu založeno na zásadách dobrovolnosti a rovnoprávnosti, přičemž nikoho nelze nutit k tomu, aby manželství uzavřel a stejně tak nelze nikoho nutit, aby v uzavřeném manželství setrval. Má-li manželství plnit ve společnosti své funkce, musí se jednat o spojení jedinců vstupujících do manželství po zralé úvaze a s reálnými představami o jeho fungování. Jen takové manželství má reálnou šanci vytvořit potřebné zázemí ke splnění svého účelu a jen takové manželství má reálnou šanci, že nebude ukončeno rozvodem.

Dle platného právního řádu České republiky lze uzavřít jednak sňatek občanský, jednak sňatek církevní, přičemž civilní i církevní forma uzavření manželství mají rovnoprávné postavení, po právní stránce mají stejnou váhu a závaznost a ZOR pro obě formy stanovuje stejné podmínky. Již ze samotného vymezení institutu manželství, tak jej stanoví ZOR, je patrné, že manželství mohou uzavřít pouze osoby rozdílného pohlaví, tedy muž a žena. Pokud by tedy manželství uzavřely osoby pohlaví stejného, manželství by vůbec nevzniklo. Z důvodů mravních a také biologických je nepřípustné, aby manželství uzavřely osoby, mezi kterými existuje blízký příbuzenský vztah. V našich podmínkách je pevně zakořeněna a respektována zásada monogamního manželství, a v souladu s uvedenou zásadou zákon vylučuje uzavření manželství s vdanou ženou nebo ženatým mužem. Zásada monogamie je jedním ze základních principů evropské kultury a její zachovávání je chráněno nejen právem rodinným, ale i právem trestním.

Statistiky ukazují, že polovina rozvodů v České republice je zapříčiněna právě tím, že snoubenci nedostatečně poznali své charakterové vlastnosti. Uzavření manželství po důkladném uvážení je významnou skutečností pro to, aby nedošlo k situaci, které se hodlám ve své práci věnovat – rozvodu manželství a

jeho právním následkům v majetkové oblasti. Uvedené však nelze v žádném případě považovat za pravidlo a zaručený recept na spokojené manželství.

Sám pocházím z rozvedené rodiny a vím, jaká je situace v rodině při rozvodu a po něm. Velmi těžký může být rozvod zejména pro děti rozvádějících se rodičů. Tito manželé si musí uvědomit zejména to, že i když přestávají být manželem a manželkou a nemají zájem spolu dále žít, stále zůstávají otcem a matkou svých společných dětí. Bohužel však nemám pocit, že by tomu tak vždy bylo. Na tomto místě musím konstatovat, že sám osobně nejsem kategorickým odpůrcem rozvodu, naopak se domnívám, že rozvod je v mnohých případech jediné rozumné řešení nastalé situace, když setrvání v manželství proti vůli některého z manželů by naopak bylo kontraproduktivní a mohlo by s sebou přinášet situace, které by dotčeným subjektům rozhodně nic pozitivního nepřinesly.

S odstupem času lze dle mého názoru kladně hodnotit novelu ZOR, která byla provedena zákonem č. 91/1998 Sb., a to zejména s ohledem na zakotvení ustanovení § 24a do ZOR, které umožňuje rozvod manželství bez zjišťování příčin rozvratu. Předmětné ustanovení dalo občanům našeho státu stejnou možnost rozvodu manželství, kterou mají občané ve vyspělých právních státech. Domnívám se, že předmětné ustanovení ZOR dává rozvádějícím se manželům možnost uskutečnit rozvod jejich manželství, který ve většině případů bez pochyby není pro žádného z nich příjemnou záležitostí, důstojným způsobem.

Právě zjišťování příčin rozvratu příslušným soudem, který řízení o rozvodu manželství koná, může přinést mnoho vypjatých situací, které jsou způsobené emotivností okamžiku, přičemž rozvádějící se manželé mohou reagovat, a v mnohých případech také reagují, způsobem, kterým původně neměli vůbec v úmyslu. Dle mého názoru totiž není účelem rozvodu manželství učinit z rozvádějících se manželů úhlavní nepřátele – účelem rozvodu je pouze uspořádat majetkové a osobní poměry rozvádějících se manželů. Domnívám se, že je ku prospěchu věci, aby manželé i po rozvodu zůstali v určitém kontaktu a dokázali spolu komunikovat, a to zejména v těch případech, kdy tito manželé mají děti.

Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu manželství může dle mého názoru uvedenému výrazným způsobem pomoci.

2. ROZVOD MANŽELSTVÍ

2.1. Obecně o rozvodu

Účelem mé rigorózní práce je především zabývat se právními následky, které jsou spojeny s rozvodem v majetkové oblasti a v oblasti vyživovací povinnosti rozvádějících se manželů, nicméně se domnívám, že bez pojednání o rozvodu obecně a variantách rozvodu, které přicházejí dle platného právního řádu České republiky v úvahu, by tato práce nebyla kompletní. Z tohoto důvodu považuji za účelné uvést několik komentářů týkajících se rozvodu manželství.

Institut rozvodu lze vymezit jako právní nástroj umožňující zrušení stavu manželství za života manželů²⁾. V současné době umožňují zrušení manželství za života obou manželů téměř všechny evropské státy, konkrétní právní úpravy rozvodu manželství se však v jednotlivých státech odlišují. Odlišnost těchto právních úprav v různých zemích je dána přístupem zákonodárce k rozvodové problematice. V rámci úpravy rozvodové problematiky se lze přitom setkat s různými pohledy na možnost zrušení manželství rozvodem, a to od pohledu rigidního až po pohled liberální.

Evropské právní úpravy rozvodové problematiky byly nejvýrazněji ovlivněny původně právem římským a později právem kanonickým, přičemž se rozlišovalo mezi rozvodem manželství od stolu a lože, jehož podstata spočívala v tom, že manželům bylo dovoleno žít odděleně, ale nebylo jim dovoleno uzavřít nové manželství a rozlukou manželství, která jediná znamenala zrušení manželství a jeho zánik za života manželů.

V české právní úpravě došlo, co se týče rozvodu, k podstatné novelizaci zákonem č. 91/1998 Sb. Hlavním cílem předmětné novely ZOR bylo přiblížit právní úpravu rozvodu v České republice evropskému standardu rozvodového zákonodárství, což se v zásadě podařilo. Jako nejvýznamnější se jeví zejména zakotvení rozvodu po vzájemné dohodě manželů, zakotvení tzv. tvrdostní klauzule

2) S. Radvanová, M. Zuklínová – Instituty rodinného práva

(zvýšení ochrany manžela, který se brání rozvodu) a v neposlední řadě posílení ochrany nezletilého dítěte při rozvodu manželství jeho rodičů.

Rozvod manželství představuje v našem právním řádů jeden ze způsobů zániku manželství. Druhým a přirozenějším způsobem zániku manželství je smrt jednoho z manželů, přičemž naroveň smrti jednoho z manželů staví ZOR pravomocné rozhodnutí příslušného soudu o prohlášení jednoho z manželů za mrtvého (v tomto případě pak manželství zaniká dnem, kdy rozhodnutí soudu o prohlášení za mrtvého nabude právní moci). Manželství pochopitelně zaniká také v případě, kdy zemřou oba manželé současně. Zřejmě z důvodu toho, že zánik manželství smrtí jednoho z manželů, resp. prohlášením jednoho z manželů za mrtvého, je považován za přirozenější způsob zániku manželství, je toto ustanovení v systematice ZOR vloženo před ustanovení upravující zánik manželství rozvodem.

ZOR předpokládá rozvod manželství výlučně na základě rozhodnutí příslušného soudu (viz dále), přičemž bez příslušného soudního rozhodnutí není možné rozvod uskutečnit. Rozvod manželství s sebou přináší závažné právní následky jak ve sféře osobních práv a povinností manželů, tak ve sféře jejich majetkových práv a povinností. Po rozvodu manželství tak již manželé nejsou např. povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti či vytvářet zdravé rodinné prostředí. Rozvodem manželství zaniká společné jmění manželů a rovněž tak společný nájem bytu manžely, ale o dané problematice až dále v jednotlivých kapitolách.

V naší právní úpravě je důvodem rozvodu manželství jeho rozvrat, který představuje jeden všeobecný rozvodový důvod. Rozvrat manželství musí být přitom hluboký a trvalý, kdy nelze očekávat obnovení manželského soužití. Rozvrat se musí projevovat navenek, musí být objektivně seznatelný a prokazatelný. Základem rozvratu je rozvrat osobních vzájemných vztahů manželů (psychických sexuálních, ale také materiálních, zejména pak soužití ve společné domácnosti či společné rozhodování o záležitostech manželství a rodiny) ³⁾.

3) S. Radvanová, M. Zuklínová – Instituty rodinného práva

Pokud některý z manželů shledává své manželství jako rozvrácené, je pouze na něm, zda se obrátí na příslušný soud s návrhem na rozvod manželství a bude podávat důkazy o jeho rozvratu. Potom už záleží jen na tom, zda bude prováděním jednotlivých důkazů v občanském soudním řízení prokázáno, že rozvrat konkrétního manželství objektivně existuje, a je takové intenzity, jakou vyžaduje ZOR, tedy je tak hluboký a trvalý, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Uvedené skutečnosti však v právním státě přísluší hodnotit pouze nezávislému soudu, když subjektivní názor některého z manželů nemusí v každém případě odpovídat skutečnosti.

Dle mého názoru nelze na nikom spravedlivě požadovat, aby v uzavřeném manželství setrval i proti své vůli a přesvědčení. Uvedené by přitom zcela nepochybně bylo v rozporu se zásadami a principy demokratického právního státu. Z tohoto důvodu považuji za správné, že kterýkoli z manželů má kdykoli možnost obrátit se na nezávislý soud s žalobou o rozvod jeho manželství. Z ustanovení § 18 ZOR, které zakotvuje rovnoprávnost mezi manžely, když stanoví, že muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti lze dovést závěr, že oba manželé mají rovněž stejné právo volby v uzavřeném manželství setrvat či podat žalobu o rozvod manželství.

K rozvratu manželství vedou různé příčiny a rozvrat v drtivé většině případů nenastane ze dne na den, ale je otázkou určitého časového úseku, i když ani případy, kdy je manželství rozvráceno po velmi krátké době nelze vyloučit. Na tomto místě je nezbytné konstatovat, že se nedá jednoznačně prohlásit, že existují takové příčiny, které spolehlivě rozvrátí vždy každé manželství. Každé jednotlivé manželství totiž představuje vztah dvou individualit, přičemž příčina, kterou bude jeden člověk považovat za bezvýznamnou, může u jiného způsobit rozpad jeho manželství a naopak příčina, která bude pro někoho absolutně nepřekonatelná, bude jinému připadat naprosto malicherná. Mezi nejvýznamnější příčiny rozvratu manželství patří nevěra, rozdílnost povah a zájmů, špatné chování a hrubost mezi manžely, alkohol, odsouzení k trestu odnětí svobody, drogová závislost či sexuální

nesouznění, přičemž v mnohých případech existuje několik příčin rozvratu současně.

Příčiny rozvratu manželství však nepředstavují numerus clausus, a jako takové se vyvíjejí společně s vývojem naší společnosti. Tak například v dnešní době může být zcela nepochybně příčinou rozvratu manželství závislost jednoho z manželů na hracích automatech, což si lze před několika lety jen stěží představit. Dle údajů Českého statistického úřadu je však nejčastěji uváděnou příčinou rozvratu v České republice rozdílnost povah a zájmů.

2.2. Varianty rozvodu

2.2.1. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu

Podle ustanovení § 24 odst. 1 ZOR může soud na návrh některého z manželů manželství rozvést, jestliže je manželství tak trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud při tomto rozhodování bere v úvahu příčiny rozvratu manželství.

Obecná úprava rozvodu je založena na objektivním principu, přičemž jediným rozvodovým důvodem je rozvrat manželství. Předpokladem toho, aby soud manželství rozvedl, je prokázání existence takového rozvratu, který se jeví jako nenapravitelný a současně trvalý a hluboký, kdy již nelze očekávat obnovení manželského soužití. Příslušný soud je povinen zjistit objektivní stav a vzít v úvahu příčiny rozvratu.

V řízení o rozvod manželství, které lze zahájit jen na návrh jednoho z manželů, je pro úspěch ve věci nezbytné, aby žalobce prokázal, že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Důkazní břemeno ohledně existence rozvratu tedy nese ten z manželů, který žalobu o rozvod manželství podal. Je tedy výlučně na něm, aby kvalitou předkládaných důkazů přesvědčil příslušný soud o existenci rozvratu manželství. V případě, že nepředloží soudu takové důkazy, které spolehlivě a objektivně prokazují rozvrat manželství, nemělo by být manželství rozvedeno.

Ustanovení § 24 ZOR je koncipováno tak, že soud může manželství rozvést. Z uvedené zákonné formulace tedy vyplývá, že na rozvod manželství není právní nárok a je pouze na rozhodnutí soudu, zda manželství rozvede či nikoli. V případě rozvodu dle ustanovení § 24 ZOR se nevyžaduje souhlas druhého manžela.

Z díkce zákona nevyplývá povinnost soudu zjistit příčiny, které vedly k vážnému rozvrácení manželství a tato zjištění uvést v odůvodnění rozsudku - soud má pouze příčiny rozvratu manželství brát v úvahu. Z logiky věci však nepochybně vyplývá, že má-li soud brát v úvahu příčiny rozvratu, znamená to nutně také to, že je musí zjistit. Jedná se v podstatě o zjišťování skutkového stavu věci. Je věcí soudu z jakých pramenů zjistí příčiny rozvratu manželství, když je nade vší pochybnost, že může vzít za svá i shodná tvrzení účastníků řízení. Při zjišťování příčin rozvratu nejede o zjišťování viny na rozvratu, neboť tyto příčiny mohou být subjektivního charakteru (např. nevěra, sexuální nesouznění), ale i objektivního charakteru (např. neplodnost manželství). Soud by měl pouze objektivně posoudit zda existuje hluboký a trvalý rozvrat manželství, přičemž nelze očekávat obnovení manželského soužití.

2.2.2. Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu

Ustanovení § 24a ZOR představuje určitou modifikaci obecné úpravy rozvodu zakotvené v ustanovení § 24 ZOR. Jedná se o zvláštní způsob rozvodu po vzájemné dohodě manželů, který přináší manželům možnost komplexně si upravit zánik vlastního manželství a budoucí vzájemné vztahy dohodou. Tuto úpravu lze hodnotit jako úpravu moderní, která dává manželům možnost rozvodu bez toho, aby byli nuceni stát v rozvodovém řízení proti sobě jako protivníci, což mnohdy vede ke zhoršení vzájemných vztahů a v případě, že mají manželé děti to obvykle rovněž na dlouhou dobu komplikuje vztahy k těmto dětem.

Zcela nepochybně může mít toto zákonné ustanovení i funkci preventivní, jelikož manželé si mohou v době příprav nezbytných dokumentů pro tento způsob rozvodu uvědomit, jaké následky rozvod přinese a mohou přehodnotit svá stanoviska. Předmětné ustanovení bylo v ZOR zakotveno v souvislosti se snahou

urychlit rozvodové řízení v těch případech, kdy se manželé dohodnou na určitých zásadních věcech.

Rozvrat, jakožto důvod rozvodu manželství, zůstává i v daném případě zachován, prokázání rozvratu manželství však nahrazuje právní domněnka o jeho existenci, jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a druhý manžel se k návrhu na rozvod připojí. Soud v takovém případě manželství rozvede, aniž by se zabýval zjišťováním příčin rozvratu a rozvádějící se manželé nemají povinnost soud s příčinami rozvratu seznamovat.

Na tomto místě je nezbytné se podrobněji věnovat jednotlivým podmínkám, které pro rozvod manželství bez zjišťování příčin rozvratu ZOR stanovuje. Soud tedy manželství rozvede za předpokladu, že:

- a) manželství trvalo alespoň jeden rok – smyslem této podmínky je zamezit lehkomyšlnému přístupu k manželství a rozvodu tam, kde rozvrat nemusí být hluboký a trvalý a manželé by hodlali vyřešit např. první vážnější situaci v jejich manželství rozvodem;
- b) manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí – tuto podmínku nelze vykládat tak, že by manželé museli mít formálně oddělené bydliště (to nebylo dle mého názoru úmyslem zákonodárce). V praxi je totiž velmi častá situace, kdy manželé bydlí spolu v jednom bytě, avšak nežijí spolu a naopak stejně tak mohou manželé bydlet odděleně a přesto spolu žít. U této podmínky jde spíše o to, že vztahy mezi manžely jsou takového charakteru, že je narušena samotná podstata manželského společenství, zejména po stránce osobní.

Na tomto místě je nezbytné zdůraznit, že zákon výslovně neřeší, zda lhůty uvedené v bodech a) a b) mají být dovršeny již v době podání návrhu na rozvod nebo až v době, kdy soud o věci rozhoduje. Naprosto souhlasím s názorem J. F. Haderky ⁴⁾, že lhůty by měly být dovršeny ke dni zahájení řízení o rozvod manželství, tedy ke dni podání žaloby k příslušnému soudu. Opačný výklad by totiž

4) Jiří F. Haderka – Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 – Právní praxe – 6/1999

jednoznačně umožňoval spekulace účastníků, že si nařízení jednání ve věci jistě vyžádá určitou dobu a zákonem stanovené lhůty mezitím uplynou.

- c) druhý manžel se k návrhu připojí – souhlas druhého manžela je pro tento způsob rozvodu naprosto nezbytný. ZOR neupravuje formu připojení ani dobu, do které musí být připojení k návrhu na rozvod druhým manželem učiněno. Z uvedeného lze dovodit závěr, že prohlášení druhého manžela o tom, že se k návrhu připojuje, může být učiněno již v samotném návrhu na zahájení řízení, může být vyhotoveno jako samostatná listina, která se přiloží k žalobě jako příloha, není však ani vyloučeno, že předmětný souhlas učiní druhý manžel až v průběhu ústního jednání před soudem přímo do protokolu. Za praktičtější však považuji vyjádření souhlasu druhého manžela přímo v návrhu na zahájení řízení, případně v samostatné listině, kterou bude mít soud k dispozici ještě před nařízením jednání ve věci.
- d) Manželé předloží soudu písemnou smlouvu upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů – ZOR vyžaduje, aby podpisy účastníků této dohody byly úředně ověřeny. Původně se při tvorbě tohoto ustanovení uvažovalo o formě notářského zápisu pro předmětnou smlouvu, která měla zabránit možné antidataci dané smlouvy. Nezbytnost úředního ověření podpisů účastníků smlouvy je však dle mého názoru zcela dostačující (razítko notáře obsahuje den, kdy došlo k podpisu smlouvy), přičemž se domnívám, že forma notářského zápisu by byla zcela nadbytečná a celou věc by zbytečně komplikovala. Za velmi přínosnou považuji možnost ověření pravosti podpisů advokátem, kterou přinesla novela zákona o advokacii. Pokud si tedy advokát od České advokátní komory pořídí za poplatek ověřovací knihu, má možnost poskytnout svému klientovi komplexní servis, tedy právní poradenství, sepsí příslušné smlouvy a rovněž tak ověření pravosti podpisů účastníků na předmětné smlouvě, kterou sám sepsal. Odpadá tedy nutnost, aby klient musel po obdržení takové smlouvy od advokáta navštívit ještě notáře, který mu ověří podpis na smlouvě.

Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv pro dobu po rozvodu je institutem ZOR. ZOR hovoří o smlouvě o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, na druhé straně však pojem vzájemné majetkové poměry nikde nedefinuje z čehož vyplývá, že není zcela zřejmé, co by mělo být pod tento pojem zahrnuto. ZOR zde nehovoří o společném jmění manželů, ale je možné usuzovat, že zákonodárce měl na mysli právě dohodu o vypořádání společného jmění manželů, byť tento termín výslovně nepoužil⁵⁾. Pokud by smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů měla pokrývat pouze společné jmění manželů pro dobu po rozvodu, předcházela by dohoda o vypořádání společného jmění manželů zániku tohoto společného jmění a z toho důvodu by musela být nepřipustná, jelikož by vypořádávala něco, co dosud právně nezaniklo, jelikož společné jmění manželů zaniká dle ustanovení § 149 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „ObčZ“) zánikem manželství. Příslušnou pasáž ustanovení § 24a ZOR však nelze vykládat tak, že smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů má vypořádávat výlučně majetek, který tvoří společné jmění manželů.

Účelem smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu je především vypořádat to, co tvoří společné jmění manželů. Na druhé straně se nejedná o smlouvu, která by vypořádávala výlučně společné jmění manželů (v takovém případě by totiž nepochybně zákonodárce použil v ustanovení § 24a ZOR termín společné jmění manželů).

Ustanovení § 24a ZOR pro uspořádání vztahů v majetkové oblasti požaduje, a tedy také dovoluje, aby si manželé uspořádali své majetkové poměry ještě v době před samotným rozvodem manželství a připouští i vypořádání jiného majetku než majetku ve společném jmění manželů a podle jiných hledisek, než ve smyslu zásad, jež obsahuje ustanovení § 149 odst. 2 ObčZ. Jak již bylo uvedeno, lze v této smlouvě vypořádat všechny majetkové otázky (např. týkající se výlučného vlastnictví jednoho z manželů, jakož i dluhů jednoho z manželů). V případě, že před nebo po sňatku byl založen smluvní režim

5) M. Králík – Zamyšlení nad některými ust. ZOR z pohledu soudní praxe – Pr. rozhledy 7/1998

společného jmění manželů, je třeba z takové smlouvy vycházet. Může se však stát, že manželé u příležitosti rozvodu takovou smlouvu zcela nebo zčásti nahradí smlouvou novou.

Jak dle mého názoru správně uvádí R. Jurčík ⁶⁾, měla by tato smlouva řešit i otázku, co s majetkem, který manželé nabudou po uzavření této smlouvy do doby právní moci rozsudku soudu o rozvodu manželství.

Lze si rovněž nepochybně představit situaci, kdy manželé nemají žádný majetek, ohledně kterého by mělo být provedeno vypořádání, a přesto budou mít zájem postupovat při rozvodu dle ustanovení § 24a ZOR. V takovém případě lze doporučit řešení dané situace formou písemného čestného prohlášení, ve kterém manželé potvrdí, že není majetku, ohledně kterého by mělo dojít k vypořádání smlouvou. Takové prohlášení může dle mého názoru nahradit smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu a soud by měl prohlášení akceptovat a nikoli vyvodit závěr, že nejsou splněny podmínky pro rozvod podle ustanovení § 24a ZOR. Uvedené platí i pro níže uvedenou smlouvu o vypořádání práv a povinností společného bydlení.

Závěrem ke smlouvě o vypořádání vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu je nezbytné uvést, že v případě, kdy je předmětem této smlouvy nemovitost, lze tuto smlouvu předložit příslušnému katastrálnímu úřadu až po právní moci rozsudku soudů o rozvodu manželství.

- e) Manželé předloží soudu písemnou smlouvu upravující vypořádání práv a povinností společného bydlení pro dobu po rozvodu. ZOR opět používá pojem (práva a povinnosti společného bydlení), který se jinde v právní úpravě nevyskytuje. Stejně tak jako u smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů zákon ani u této smlouvy podrobněji nevymezuje obsah a rozsah této smlouvy. U smluv o uspořádání budoucího bydlení je bez právního významu,

6) R. Jurčík – K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely ZOR – Rodinné právo 3/99

zda manželé bydleli na základě práva společného nájmu, na základě vlastnického práva, či zda toto vlastnické právo svědčilo pouze jednomu z nich. Rovněž na této smlouvě musí být podpisy účastníků úředně ověřeny.

- f) Manželé předloží soudu písemnou smlouvu upravující pro dobu po rozvodu případnou vyživovací povinnost. Pokud jde o smlouvu o vyživovací povinnosti je nutno podotknout, že nepředložení této dohody není na překážku řízení o rozvodu podle ustanovení § 24a ZOR. Vyživovací povinnost rozvedených manželů je sice povinností zákonnou, předpoklady jejího plnění však mohou nastat i později po rozvodu. Stejně jako u shora uvedených smluv, ani pro tuto smlouvu ZOR blíže nevymezuje její obsah, pouze stanoví, že podpisy účastníků smlouvy musí být úředně ověřené.
- g) V případě, že mají manželé společné nezletilé děti, musí ještě předložit pravomocné rozhodnutí soudu péče o nezletilé, schvalující dohodu manželů o úpravě poměrů společných dětí pro dobu po rozvodu (ustanovení § 24a odst. 1, písm. b) ZOR). Rozsudek soudu péče o nezletilé nabude, stejně jako smlouvy uvedené výše, účinnosti až po právní moci rozsudku o rozvodu i přesto, že již nabyl sám právní moci. Ze zákona vyplývá, že zákon nepožaduje soudní rozhodnutí o úpravě poměrů, nýbrž pouze schválenou dohodu. Příslušné ustanovení ZOR by s největší pravděpodobností mělo být vykládáno tak, že tato podmínka nebude splněna tehdy, jestliže se manželé o úpravě poměrů společných dětí pro dobu po rozvodu nedohodnou, a soud péče o nezletilé rozhodne o úpravě poměrů nezletilých dětí bez dohody manželů. Tento názor lze podložit faktem, že ustanovení § 24a ZOR je koncipováno jako ustanovení, které má manželům usnadnit rozvod, ovšem pouze za předpokladu, že se dohodnou o významných záležitostech, kterou úprava poměrů nezletilých dětí nepochybně je. Pokud by tedy k dohodě o úpravě poměrů nezletilých dětí nedošlo, nemohl by soud v řízení o rozvodu postupovat podle ustanovení § 24a ZOR, a to i kdyby všechny ostatní zákonem stanovené podmínky byly splněny a musel by zkoumat, zda jsou splněny předpoklady pro rozvod manželství dle ustanovení § 24 ZOR.

Právní účinky smluv uvedených pod písmeny d), e) a f) výše nastávají až dnem právní moci rozsudku soudu o rozvodu manželství, z čehož vyplývá, že pokud by k rozvodu manželství z jakéhokoli důvodu nedošlo, byly by tyto smlouvy právně irelevantní. Předmětné smlouvy mohou být navíc platné pouze v případě, kdy se jedná o rozvod, o němž bylo rozhodnuto podle ustanovení § 24a ZOR. Pokud by tedy rozvádějící se manželé hodlali postupovat při rozvodu podle ustanovení § 24a ZOR, ale soud by dospěl k závěru, že nejsou splněny podmínky pro rozvod manželství dle předmětného ustanovení ZOR, nicméně jsou splněny podmínky pro rozvod manželství dle ustanovení § 24 ZOR, nebyly by smlouvy uzavřené za účelem postupu podle ustanovení § 24a ZOR platné.

K tomuto názoru dospěl i Nejvyšší soud České republiky ve svém rozhodnutí ⁷⁾, když konstatoval, že smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů je institutem ustanovení § 24a ZOR a je platná pouze v případech rozvodu podle předmětného ustanovení ZOR, neboť jen ve spojení s tímto způsobem rozvodu založeném na dohodě manželů je zákonem dovolena. Jiný výklad, rozšiřující možnost dohody manželů i na vypořádání společného jmění manželů před jeho zánikem, včetně zániku manželství rozvodem dle ustanovení § 24 ZOR, je dle názoru soudu v rozporu s kogentní úpravou ustanovení § 149 ObčZ. Zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu České republiky se týká dohody o úpravě vzájemných majetkových vztahů, nicméně jej lze nepochybně vztáhnout i na ostatní dohody, které vymezuje ustanovení § 24a ZOR.

Soudu nepřísluší uvedené smlouvy schvalovat – omezuje se pouze na konstatování, že takové smlouvy byly mezi účastníky pro účely řízení uzavřeny a byly soudu předloženy. Do těchto smluv nemůže soud nikterak zasahovat. Právě z těchto důvodů není zaručen ani jejich vyčerpávající obsah, ani věcná správnost, nicméně s ohledem na skutečnost, že se jedná o rozvod na základě dohody manželů, není dle mého názoru nezbytné striktně trvat na tom, aby obsah předmětných smluv byl absolutně vyčerpávající. Někteří autoři zastávají názor, že soud by měl zkoumat, zda není dán některý z důvodů neplatnosti smluv dle ustanovení § 37-39 ObčZ.

7) Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky 30 Cdo 257/2001 ze dne 14.6.2001

Domnívám se, že soud by se měl omezit pouze na zkoumání předložených smluv z hlediska požadavků stanovených v ustanovení § 24a ZOR, tedy zda jsou předloženy vyžadované smlouvy v písemné formě a zda jsou podpisy účastníků na smlouvách úředně ověřené. Rovněž tak někteří autoři zabývající se problematikou rozvodů uvádějí, že k postupu podle ustanovení § 24a ZOR je nezbytné předložení tří samostatných dohod. Tento závěr je možné opřít o dikci ZOR, který stanoví, že soud manželství rozvede, jsou-li předloženy písemné „smlouvy“. Dle mého názoru by ustanovení § 24a ZOR bylo naplněno i v případě, kdy by účastníci řízení předložili soudu jedinou písemnou smlouvu s úředně ověřenými podpisy účastníků, která by upravovala jak vypořádání vzájemných majetkových, tak práva a povinnosti společného bydlení pro dobu po rozvodu (případně též vyživovací povinnost). V takovém případě (pokud jsou ovšem splněny ostatní podmínky stanovené zákonem pro postup dle ustanovení § 24a ZOR) by soud neměl nahlížet na věc tak, že smlouvy nejsou předloženy v souladu se zmiňovaným ustanovením ZOR.

Zavedení rozvodu na podkladě dohody manželů do naší právní úpravy je zcela jistě přínosem. Tento způsob rozvodu jednak zjednodušuje dokazování kvalifikovaného rozvratu, ale zejména pak neponechává řešení významných právních otázek na období po rozvodu. Nutí totiž rozvádějící se manžele dohodnout tyto otázky již před podáním žaloby o rozvod manželství.

Na základě svých dosavadních zkušeností z praxe musím konstatovat, že ne příliš občanů naší společnosti, kteří hodlají přistoupit k rozvodu svého manželství, je obeznámeno s možností rozvodu na základě dohody a po seznámení s touto možností ji poměrně značné množství klientů využije. Větší osvěta v dané oblasti by nepochybně byla ku prospěchu věci.

2.2.3. Rozvod podle ustanovení § 24 b ZOR

ZOR na jedné straně usnadňuje rozvod manželství tam, kde se manželé kvalifikovaným způsobem dohodnou, na druhé straně však rozvod výrazně komplikuje v případě nesouhlasu druhého manžela, který se na rozvratu manželství

porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem manželství způsobena zvláště závažná újma. V takovém případě soud manželství nerozvede, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.

Smysl ustanovení § 24b ZOR spočívá v tom, že má v odůvodněných případech ztížit rozvod manželství např. s ohledem na věk, zdravotní stav, sociální poměry či případnou psychickou újmu některého z manželů. Zákonodárce však zvolil při koncipování předmětného ustanovení ZOR takovou formulaci, která nepochybně zakládá významnou úlohu soudu při aplikaci a interpretaci daného ustanovení. Zákon totiž používá obecné pojmy, které na žádném místě blíže nespecifikuje. Těmito pojmy jsou převážně nepodílení se na rozvratu manželství, způsobení zvláště závažné újmy a mimořádné okolnosti svědčící ve prospěch zachování manželství. Je tedy úlohou soudů naplnit tyto ne příliš určité pojmy, konkrétním obsahem.

Je rovněž nezbytné upozornit na skutečnost, že všechny podmínky stanovené v ustanovení § 24b ZOR pro zamítnutí žaloby o rozvod manželství, tedy (i) nesouhlas druhého manžela, (ii) převážné nepodílení se na rozvratu manželství, (iii) způsobení zvláště závažné újmy a (iv) mimořádné okolnosti svědčící ve prospěch zachování manželství, musí být splněny kumulativně⁸⁾. V případě, kdy jedna ze stanovených podmínek nebude naplněna, nebudou splněny předpoklady pro zamítnutí žaloby o rozvod manželství. V těchto ohledech je povinnost tvrzení a důkazní povinnost na žalovaném. Je zřejmé, že takových případů nebude v praxi příliš.

Předmětná úprava ve své podstatě znamená ztížení rozvodu v situaci, kdy se rozvod jeví pro jednoho z manželů jako nespravedlivá tvrdost. Právní úprava nezavádí princip viny, ale stojí na straně toho z manželů, vůči němuž by zánik manželství znamenal citelnou nespravedlnost nejen z hlediska ekonomických dopadů, ale i z hlediska zdravotního či osobního.

8) J. Nykodým – Novela ZOR zákonem č. 99/1998 – Bulletin advokacie 8/1998

Pokud jde o mimořádné okolnosti, nebudou jimi takové okolnosti, které má každý rozvod v osobní a majetkové sféře žalovaného. Tyto mimořádné okolnosti je třeba posuzovat případ od případu, jak z hlediska okamžitých a krátkodobých, tak i dlouhodobých dopadů na životní postavení manžela, který se rozvodu brání⁹⁾.

Každé manželství představuje individuální vztah muže a ženy a soud musí splnění podmínek stanovených v ustanovení § 24b ZOR v každém konkrétním případě citlivě zkoumat a posuzovat.

Ustanovení § 24b ZOR však není a nemůže být absolutním zabráněním rozvodu. Proto druhý odstavec tohoto ustanovení zakotvuje, že soud manžele rozvede, jestliže spolu nežijí po dobu nejméně tří let a jsou splněny podmínky § 24 ZOR, tedy pokud je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Nelze totiž, a nebylo by ani správné, manželství za každou cenu formálně udržovat, i když by zde byly nepříznivé následky a důsledky pro druhého manžela.

Na závěr je v souvislosti s touto problematikou nezbytné konstatovat, že ustanovení § 24b ZOR v drtivé většině případů dopadá na manželství starších osob, ve kterém manželé strávili většinu svého života a mají morální právo očekávat podporu a ochranu pro dobu svého stáří.

2.3. Zamítnutí žaloby z důvodu ochrany nezletilých dětí

Na závěr této kapitoly pojednávající o rozvodu manželství bych se ještě rád alespoň rámcově a velmi stručně zmínil o nemožnosti rozvodu manželství z důvodu ochrany nezletilých dětí. Ochrana nezletilých dětí při rozvodu manželství by měla být na prvním místě, jelikož právě tyto děti jsou v mnohých případech rozvodem manželství nejvíce postiženy. Zcela ochránit dítě před rozvodem jeho rodičů a důsledky, které to pro něj přináší, možné není, vhodnou právní úpravou však lze alespoň snížit nepříznivé dopady rozvodu.

9) J. F. Haiderka – K problematice ustanovení § 24b odst. 1 zák. o rod. – Právní praxe – 6/1999

Ochrana nezletilých dětí se v souvislosti s rozvodem manželství zvyrazňuje dvojitým způsobem. Ustanovení § 24 odst. 2 ZOR stanoví, že manželství nemůže být rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem nezletilých dětí, daným zvláštními důvody. Toto ustanovení ZOR přitom platí pro všechny způsoby rozvodu a zajišťuje ochranu nezletilých dětí v rozvodovém řízení. Zákonodárce tímto ustanovením zcela jednoznačně vyjadřuje prioritu zájmu nezletilého dítěte nad právním vztahem manželství.

Na tomto místě je nezbytné znovu poukázat na skutečnost, že ZOR používá další obecný pojem, kterým je zájem nezletilých dětí daný zvláštními důvody. Zákon pojem zvláštní důvody nikterak ani demonstrativně nevymezuje a ani neposkytuje žádné vodítko, z čeho při výkladu tohoto pojmu vycházet. V každém případě se musí jednat o důvody, jež jsou v takové míře v zájmu dítěte, že odůvodňují zachování manželství i v takovém případě, je-li manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Domnívám se, že by bylo vhodné, aby zákon demonstrativně uváděl alespoň základní případy zvláštních důvodů a poskytl tak určité vodítko. Naproti tomu je zcela vyloučeno, aby zákon uváděl výčet taxativní, jelikož zvláštní důvody je nezbytné posuzovat a hodnotit případ od případu a jakékoli taxativní vymezení by bylo velice nebezpečné, když by mohlo opominout některý případ, který se může v praxi vyskytnout. Jako příklad těchto zvláštních důvodů lze uvést zdravotní stav nezletilého dítěte, kdy péče o dítě je tak náročná, že ji mohou zajišťovat pouze oba rodiče, či jeho citovou vazbu na oba rodiče.

Ne vždy však bude v zájmu nezletilých dětí zachování manželství. Trvání manželství rodičů nezletilých dětí je v zájmu dětí tehdy, je-li reálná naděje na obnovení manželského soužití rodičů. Je třeba porovnat prostředí a podmínky, v nichž nezletilé děti žijí v době rozvratu manželství jejich rodičů, s prostředím a podmínkami, v nichž by nezletilé děti žily po rozvodu manželství jejich rodičů. Účelem této konfrontace kvality výchovného prostředí je posouzení změn, které v životě dětí způsobí rozvod manželství, a to hlavně v tom směru, zda snad nedojde ke zřejmému zhoršení postavení nezletilých dětí.

Druhý aspekt ochrany nezletilých dětí v souvislosti s rozvodem manželství spočívá v odděleném řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti pro dobu po rozvodu od rozvodového řízení samotného. Podle ustanovení § 25 ZOR nelze manželství rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle ustanovení § 176 občanského soudního řádu (dále jen „o.s.ř.“). Toto ustanovení vytváří předpoklady pro důkladné projednání těchto otázek v samostatném řízení. Rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí časově předchází vlastnímu rozhodnutí o rozvodu manželství a podmiňuje vynesení kladného rozsudku o rozvodu manželství, je obligatorní podmínkou, která musí být vždy splněna.

Pokud jde o zahájení tohoto řízení, je možné, aby rozvádějící se manželé podali současně návrh na rozvod manželství a další návrh soudu péče o nezletilé se žádostí, aby rozhodl o jejich právech a povinnostech k nezletilému dítěti pro případ rozvodu manželství. V každém případě však rozhodnutí o rozvodu manželství nemůže být vydáno dříve než rozhodnutí soudu podle ustanovení § 176 o.s.ř. o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

Za zmínku stojí rovněž skutečnost, že ustanovení § 25 ZOR neupravuje, v jaké lhůtě od právní moci rozhodnutí soudu o úpravě poměrů nezletilých dětí může být podán návrh na rozvod manželství, resp. jak staré může být toto rozhodnutí před zahájením rozvodového řízení. Určitým problémem totiž může být, že v době od vydání rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí do doby rozhodnutí soudu o rozvodu manželství může dojít k podstatné změně poměrů ovlivňujících jak podmínky pro svěřeni dítěte do výchovy, tak podmínky pro stanovení vyživovací povinnosti, případně podmínky pro úpravu styku rodičů s dítětem. Podrobnější zkoumání této problematiky by však bylo nad rámec tématu mé rigorózní práce.

3. NÁSLEDKY ROZVODU V OBLASTI MAJETKOVÉ

3.1. Majetková práva manželů

Právní úprava majetkových poměrů mezi manžely bývá tradičně upravena v civilních kodexech, nicméně úprava těchto majetkových poměrů je obsažena v právních řádech jednotlivých států na různých místech, přičemž některé právní úpravy ji řadí k institutu manželství, jiné k právům věcným a další pak do práva obligačního. V českém právním řádu je manželské majetkové právo upraveno v ObčZ – společné jmění manželů je zařazeno mezi věcná práva a z práv týkajících se bydlení manželů je upraveno pouze právo společného nájmu, a to v části závazkové. Naproti tomu právní úprava bydlení na základně vlastnického práva svědčícího jednomu z manželů nebo oběma v našem právní řádu naprosto chybí. Rovněž tak dědické právo pozůstalého manžela je upraveno v ObčZ. Výjimku z úpravy manželských majetkových práv v ObčZ pak představuje úprava vyživovacích poměrů mezi manžely a rozvedenými manžely, která je komplexně upravena v ZOR.

Pro tento soubor právních norem upravujících důsledky uzavření manželství v majetkové sféře mezi manžely navzájem, jakož i mezi manžely a třetími osobami, se ujal pojem manželské majetkové právo. Jak uvádí J. Dvořák¹⁰⁾, důvodem této zvláštní právní úpravy je především snaha zákonodárce posílit majetkovou jednotu manželů jak v jejich vzájemném vztahu, tak i ve vztahu k třetím osobám. Zvláštní právní úprava manželských majetkových vztahů pak rovněž utužuje i prvky rovnoprávnosti, vzájemné pomoci a ekonomické solidarity mezi manžely.

3.2. Společné jmění manželů

Manželství, jako právní vztah, nepředstavuje jen osobní vazby mezi mužem a ženou, ale zahrnuje i jejich poměry majetkové, jejich majetkové záležitosti. Pro majetkové poměry manželů používala naše právní úprava až do roku 1998 termín bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Novela ZOR č. 91/1998 Sb. se významným

10) Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc. – Majetkové společenství manželů

způsobem dotkla i ustanovení ObčZ, když zrušila dosavadní termín bezpodílové spoluvlastnictví manželů a nahradila jej termínem společné jmění manželů (dále jen „SJM“). SJM je upraveno v části druhé, hlavě druhé ObčZ, jakožto zvláštní druh spoluvlastnictví.

Institut SJM můžeme charakterizovat jako zvláštní druh majetkového společenství, které může vzniknout a existovat jen tehdy, jsou-li tu dvě osoby, které jsou spolu navzájem spojeny manželstvím ¹¹⁾, a to bez ohledu na to, jestli spolu tyto osoby fakticky žijí, nebo nežijí. Z uvedeného lze dovodit závěr, že subjekty SJM nemohou být ani druh a družka, ani osoby stejného pohlaví, které spolu žijí ve společenství připomínajícím manželství, ale ani manželé rozvedení. Vztah odpovídající institutu SJM nemůže být založen ani dohodou.

SJM je výrazem jednoty manželství a rovného postavení manželů po stránce ekonomické a představuje v právním řádu České republiky jedinou legální úpravu majetkových vztahů mezi manžely.

3.3. Předmět SJM

Předmět SJM vymezuje ustanovení § 143 ObčZ. Dle zmíněného ustanovení tvoří SJM majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku nabytého děděním nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležící do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho manžela, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka (jako příklad lze uvést zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku ve znění pozdějších předpisů či zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích ve znění pozdějších předpisů). Dále pak do SJM patří také pasiva, tedy závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků, které se týkají majetku náležejícímu

11) S. Radvanová, M. Zuklínová – Instituty rodinného práva

výhradně jednomu z nich a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal pouze jeden z nich bez souhlasu druhého.

Při vymezení předmětu SJM použil zákonodárce neurčitého pojmu, kterým je „rozsah přesahující míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů“. Domnívám se, že tento ne příliš určitý pojem je použit správně, jelikož majetkové poměry každého jednotlivého manželství jsou individuální a nebylo by správné stanovit pro závazky, které může převzít jeden z manželů bez souhlasu druhého manžela určitou horní hranici, jakousi limitující částkou. V případě sporu pak bude na stranách tohoto sporu, aby prokázaly, zda rozsah takového závazku přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů či nikoli a na soudu pak bude zhodnocení předložených důkazů a rozhodnutí věci. Případní věřitelé tak již nemohou v každé situaci spoléhat na to, že závazek dlužníka bude v každém případě předmětem SJM. Lze konstatovat, že v některém manželství bude závazek ve výši 10.000,- Kč přesahovat míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, v jiném to může být částka mnohonásobně vyšší.

Zákon klade důraz na zdroje SJM v době trvání manželství, tedy od uzavření manželství – oddělený majetek manželů totiž, bez dalšího do SJM nepatří, pokud byl některým z manželů nabyt před uzavřením manželství. Právní tituly a důvody nabytí majetku některým z manželů nebo oběma společně mohou být přitom různé, pokud ovšem nejsou ObčZ přímo vyloučeny, jako dědictví, dar atd. Nezbytné však je, aby majetek byl nabyt zákonným způsobem. Nebylo by tedy možné, aby se předmětem SJM stala věc, kterou některý z manželů získal fakticky do své moci odcizením, podvodným jednáním a jinými způsoby, které právo neaprobuje. Došlo-li tedy k získání majetku některým z manželů výše uvedeným způsobem, je nezbytné konstatovat, že nejde o legální zdroj SJM. I když by totiž samotný způsob nabytí majetku po formální stránce vyhovoval veškerým náležitostem, nesplňoval by potřebné předpoklady po materiální stránce (protiprávnost či absolutní neplatnost právního úkonu) ¹²⁾.

12) Jehlička/Švestka/Škárová a kol. – Občanský zákoník, komentář 8. vydání

Do SJM nepochybně patří také příjmy obou manželů, ať je jejich právní důvod jakýkoli (opět s výjimkou příjmů majících svůj původ ve zdrojích zákonem zakázaných). Jedná se tedy o příjmy z pracovního poměru, příjmy z poměrů obdobných pracovnímu poměru, jakož i příjmy z výnosu odděleného majetku manželů, kdy jako příklad lze uvést příjmy z kapitálového majetku (dividendy, podíly). Dle judikatury spadá mezi případy nabytí věci za trvání manželství rovněž i vytvoření věci oběma manžely společně nebo jedním z nich v době po uzavření manželství. I taková věc tedy bude předmětem SJM.

Druhý odstavec ustanovení § 143 ObčZ je v zákoně zakotven proto, aby nevznikaly pochybnosti o tom, zda společenstevní a družstevní aktivity jednoho z manželů zakládají či nezakládají stejnou účast druhého manžela. ObčZ tedy na tomto místě stanoví, že v případě, kdy se jeden z manželů stane za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou družstev bytových (viz dále). Na tomto místě je nezbytné konstatovat, že účast jednoho z manželů v obchodní společnosti nebo družstvu nezakládá stejné postavení druhého manžela ve společnosti nebo družstvu, nicméně v majetkovém aspektu (majetková hodnota obchodního podílu či akcie) tato účast do SJM náleží (viz dále).

Na závěr této kapitoly, která pojednává o předmětu SJM, ještě považuji za nezbytné upozornit na ustanovení § 144 ObčZ, které stanoví, že pokud není prokázán opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří SJM. Předmětné ustanovení ObčZ tedy zakotvuje jako vyvratitelnou právní domněnku zásadu „v pochybnostech ve prospěch SJM“. Tato domněnka přitom platí bez ohledu na to, zda SJM konkrétně existuje v zákonné podobě nebo zda bylo modifikováno (viz dále). Jestliže tedy jeden z manželů bude tvrdit, že určitý majetek je v jeho vlastnictví, ale jeho vztah k majetku nebude prokázán, uplatní se domněnka, že jde o součást SJM. Tato domněnka platí až do doby, než je prokázán opak. Důkaz o existenci jiného režimu než je SJM přitom

nese ten z manželů, který tvrdí, že konkrétní věc, právo nebo závazek do SJM nepatří.

3.4. Vznik, trvání, správa a užívání SJM

SJM vznikne teoreticky již sňatkem. Z logiky věci však vyplývá, že reálně může SJM vzniknout nejdříve až v okamžiku, kdy po uzavření manželství jeden z manželů, nebo oba společně nabudou první majetek nebo kdy vznikne první závazek majetkové povahy. Je však nezbytné konstatovat, že se musí jednat o majetek či závazek, které ze SJM nevyklučují příslušná ustanovení ObčZ nebo je ze SJM již dříve nevykloučili sami manželé (či snoubenci). Dále se samozřejmě, jak již bylo uvedeno výše, musí jednat o majetek, který byl jedním z manželů nebo oběma společně nabyt legálním způsobem.

SJM trvá, pokud trvá manželství. Pro trvání SJM není přítom relevantní a je zcela bez právního významu, zda manželé spolu žijí, vedou společnou domácnost, či nikoli. Manželé stále nabývají majetková práva a vznikají jim povinnosti, které vstupují do jejich SJM a tvoří jeho součást.

Manželé, nebo již snoubenci, mohou rovněž smlouvou uzavřenou výlučně formou notářského zápisu vyhradit zcela, nebo z části vznik SJM ke dni zániku manželství (pokud ovšem nejde o věci, které tvoří obvyklé vybavení domácnosti). V tomto případě SJM vznikne až v den zániku manželství a v tomtéž okamžiku i zanikne. Společně tak budou pouze věci a závazky existující v den právní moci rozsudku soudu o rozvodu, případně v den smrti jednoho z manželů. O zániku SJM však bude pojednáno až dále.

Pokud jde o užívání SJM, odráží ustanovení § 145 ObčZ rovnost mezi manžely v ekonomických vztazích, když stanovuje, že majetek tvořící SJM užívají a udržují oba manželé společně a stejně tak závazky, které tvoří SJM, plní oba manželé společně a nerozdílně. Toto ustanovení ObčZ však vyjadřuje pouze práva manželů, přičemž manželé nemají fakticky povinnost majetek, který tvoří SJM, skutečně užívat. V praxi například velmi často dochází k situaci, kdy předmětem

SJM je například osobní automobil, ale fideiúské oprávnění má pouze jeden z manželů, který pak tento automobil fakticky užívá a rovněž udržuje. Nicméně automobil je stále předmětem SJM a rovněž náklady na jeho údržbu jsou vynakládány z prostředků v SJM. Za praktickou je tedy třeba považovat dohodu manželů, jak bude skutečně majetek tvořící SJM užíván a udržován.

Z právních úkonů týkajících se SJM jsou oprávněni a povinni oba manželé společně a nerozdílně, přičemž jde jak o aktivní tak o pasivní solidaritu.

Obvyklou správu majetku náležejícího do SJM může dle ustanovení § 145 odst. 2 ObčZ vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech, tedy pokud nejde o obvyklou správu majetku, je třeba souhlasu obou manželů, a to pod sankcí neplatnosti právního úkonu, přičemž se jedná o neplatnost relativní dle ustanovení § 40a ObčZ. Co se ještě považuje za obvyklou správu majetku a co již nikoli, je patrné z dostupné judikatury. Za obvyklou správu majetku je třeba považovat výdaje na běžný chod domácnosti, obstarávání oprav v domácnosti či například nákup školních pomůcek pro děti. Naproti tomu by za obvyklou správu majetku nemohlo být považováno například zastavení či zcizení nemovitosti.

Ustanovení § 147 ObčZ dává manželům možnost odchylné úpravy správy SJM, a to prostřednictvím uzavření smlouvy, pro niž se vyžaduje forma notářského zápisu, přičemž stejnou možnost dává zákon již snoubencům. V zájmu ochrany věřitelů i v případě uzavření této smlouvy platí, že manželé se mohou na smlouvu odvolávat ve vztahu k třetí osobě pouze za předpokladu, že jí byl obsah této smlouvy znám. Z mých dosavadních zkušeností z praxe však tento typ smlouvy mezi manžely (snoubenci) není zatím ve větším rozsahu využíván.

V praxi rovněž běžně dochází k situaci, kdy majetek tvořící SJM je jedním z manželů používán k podnikání. Použití majetku, který je předmětem SJM, k podnikání jedním z manželů, je však podmíněno souhlasem druhého manžela, přičemž souhlas je třeba udělit při prvním takovém použití a k dalším úkonům souvisejícím s podnikáním již takového souhlasu není třeba.

Ustanovení § 146 ObčZ nepředepisuje pro udělení souhlasu žádnou formu z čehož lze dovodit, že takový souhlas nemusí mít písemnou formu, může být pouze ústní či dokonce jen konkludentní. Při současné právní úpravě nelze vyloučit ani souhlas, který by byl udělen dodatečně. Na tomto místě je však nezbytné doporučit písemnou formu souhlasu, která může předejít případným sporům, ke kterým by mohlo dojít v případě souhlasu uděleného pouze ústní formou. Pokud by souhlas udělen nebyl, pak právní úkon, který by byl učiněn, by byl neplatný, přičemž i v tomto případě by se jednalo o neplatnost relativní, které by se mohl dovolat ten z manželů, který by byl takovým právním úkonem dotčen. Typickým příkladem, kdy je třeba souhlasu druhého manžela k použití majetku tvořícího SJM k podnikání je situace, kdy se jeden z manželů hodlá stát společníkem společnosti s ručením omezeným. V takovém případě tvoří dle příslušného ustanovení obchodního zákoníku souhlas druhého manžela jednu z příloh návrhu na zápis společnosti do obchodního rejstříku a zakládá se do sbírky listin, kterou vede rejstříkový soud.

3.5. Smluvní režimy SJM a zúžení SJM soudem

Vzhledem ke skutečnosti, že ustanovení § 143 ObčZ nepředstavuje ustanovení kogentní, mohou si manželé rozsah SJM smluvně upravit odchylně od rozsahu upraveného zákonem. Zmíněná možnost odchylné úpravy SJM je výslovně upravena v ustanovení § 143a ObčZ, na základě kterého mohou manželé zúžit, nebo rozšířit zákonem stanovený rozsah SJM. Změna rozsahu SJM se přitom týká nejen rozsahu majetku a závazků nabytých, či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří SJM. Předmětem takovéto smlouvy mohou být rovněž jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Zákon výslovně stanoví pro případ, kdy je předmětem smlouvy nemovitost, která již tvoří předmět SJM nebo náleží do výlučného vlastnictví některého z manželů, že smlouva nabývá účinnosti teprve vkladem do katastru nemovitostí, tak jako u jiných smluv, jejichž předmětem jsou věcná práva k nemovitostem. Jak uvádějí autoři Beckova¹³⁾ komentáře k ObčZ, zákon sice dává manželům právo modifikovat zákonem

13) Jehlička/Švestka/Škárová a kol. – Občanský zákoník, komentář 8. vydání

stanovený rozsah SJM, nicméně nedává jim možnost, aby, byť formálně platnou smlouvou, zcela vyloučili účast zákonného institutu SJM.

I když neexistuje výslovné zákonné ustanovení, je třeba zúžení SJM vykládat k určité minimální hranici, kterou se rozumí věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti ¹⁴⁾. Rozšíření stanoveného rozsahu SJM v praxi znamená, že majetek i závazky, které by jinak ze zákona nenáležely do rozsahu SJM se stávají v důsledku předmětné smlouvy jeho součástí.

Stejně tak se však manželé mohou dohodnout, že majetek, který by jinak ze zákona patřil do stanoveného rozsahu jejich SJM, zůstane v odděleném výlučném vlastnictví pouze jednoho z manželů.

Jak správně uvádí J. Dvořák ¹⁵⁾, smlouvou uzavřenou podle ustanovení § 143a ObčZ nelze měnit rozsah jiného majetku ani závazků než těch, které jsou nebo by mohly být součástí SJM (nelze tedy modifikovat např. rodičovská práva).

Vzhledem k benevolentnosti, kterou zákon prostřednictvím možnosti smluvně modifikovat zákonem stanovený rozsah SJM manželům dává, bylo nezbytné určitým způsobem chránit třetí osoby a zabránit tak možná až spekulativnímu využívání uzavírání tohoto typu smluv v úmyslu zkrátit či poškodit práva třetích osob, zejména pak věřitelů manželů. Za účelem zmíněné ochrany třetích osob zakotvuje odst. 4 ustanovení § 143a zásadu, dle které se mohou manželé odvolávat na takové smlouvy ve vztahu k třetím osobám pouze za předpokladu, že těmto třetím osobám byl obsah předmětné smlouvy znám.

V této kapitole zabývající se smluvními režimy SJM je rovněž nezbytné se zmínit o odstavci 3 ustanovení § 143a ObčZ, který umožňuje uzavírat dohody, které byly popsány výše v souvislosti s manžely, rovněž i muži a ženě, kteří spolu chtějí do manželství teprve vstoupit, tedy snoubencům. Prostřednictvím tzv. předmanželské smlouvy jim tak zákon umožňuje, aby si své budoucí majetkové poměry v manželství upravili smlouvou již v době před uzavřením manželství.

14) Mgr. D. Mašek – Společné jmění manželů – podnikatelů a jeho vypořádání – Rodinné právo 12/1999

15) Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc. – Majetkové společenství manželů

Dle mého názoru je zákonná úprava umožňující jak manželům, tak již snoubencům, smluvní úpravu rozsahu jejich SJM krokem správným směrem. Ne každý této možnosti využije, jelikož se setkávám s názory, že takový postup je některými považován za ztrátu důvěry, či projevem toho, že iniciátor uzavření takové dohody tak činí s vědomím, že v trvání manželství příliš nedůvěřuje a pro ten případ se zabezpečuje uzavřením dohody tohoto druhu, nicméně je správné, že zákon takovou možnost vůbec upravuje. Důležitost této úpravy pak spatřuji především v možnosti volby alternativy, kterou zákon manželům a snoubencům dává. Je pak věcí každého, zda se rozhodne spokojit se s úpravou zákonnou, či zda využije smluvní volnosti a rozsah SJM upraví smluvně, což je v mnohých případech více než vhodné.

Na závěr této části o manželských a předmanželských smlouvách považuji ještě za nezbytné vyjádřit se k jejich formě. Zákon k platnosti takových smluv vyžaduje nejen formu písemnou, ale kvalifikovanou formu, a to formu notářského zápisu. Pokud by předepsaná forma notářského zápisu dodržena nebyla, mělo by to za následek absolutní neplatnost takového právního úkonu. Uzavřené manželské i předmanželské smlouvy lze samozřejmě jako každé smluvní ujednání měnit, muselo by se tak však stát opět formou notářského zápisu. Pokud by ke změně uzavřené smlouvy došlo jen v písemné formě, pak byť by takové ujednání vyjadřovalo pravou vůli jednajících subjektů, bylo by neplatné, a to absolutně. Použití formy notářského zápisu je zřejmě opodstatněné, a to vzhledem k závažnosti dopadů takového právního úkonu na subjekty, které takové smlouvy uzavírají.

Stejně tak, jako je možné rozsah SJM oproti zákonné úpravě modifikovat smluvně, umožňuje ustanovení § 148 ObčZ modifikaci SJM oproti zákonnému rozsahu rozhodnutím soudu. Ne vždy je tu totiž vůle obou stran ke smluvní modifikaci rozsahu SJM, i když pro tuto modifikaci jsou dány objektivní důvody. Soudní řízení, jehož předmětem je zúžení rozsahu SJM může být zahájeno výlučně na návrh jednoho z manželů, je tedy zcela v dispozici manželů, zda bude řízení zahájeno či nikoli. Na základě návrhu některého z manželů pak může soud, ovšem

pouze ze závažných důvodů, zúžit rozsah SJM, a to opět na určitou minimální hranici, kterou představují věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Zákon na tomto místě používá relativně abstraktní pojem, kterým je pojem „závažné důvody“. Tento pojem není na žádném místě konkretizován a je tedy věcí judikatury, aby určité závažné důvody, pro které soud může zúžit rozsah SJM, vymezila.

Závažnost důvodů bude samozřejmě nezbytné posuzovat případ od případu, na základě jeho konkrétních okolností, přičemž uvedený pojem je velice obtížné alespoň určitým způsobem zobecnit. Jako příklad závažného důvodu, pro který může soud na návrh některého z manželů zúžit rozsah SJM až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, je možné uvést rizikové chování jednoho z manželů, které hospodářsky ohrožuje existenci SJM. Jako takové chování by bylo možné klasifikovat závislost jednoho z manželů na drogách či alkoholu, jejímž výrazem by bylo používání peněžních prostředků ze SJM na jejich nákup, jiným příkladem by mohl být problém závislosti jednoho z manželů na výherních automatech, což v současné době představuje závažný problém naší společnosti.

Dle mého názoru je v zásadě možné hodnotit kladně skutečnost, že zákon pojem „závažné důvody“ blíže nespecifikuje a nechává soudu možnost posoudit, zda se v konkrétním případě jedná o důvody závažné, či nikoli. V každém manželství totiž závažnými důvody mohou být jiné okolnosti a stejně tak se mohou ve společnosti objevovat nové jevy, jejichž zneužívání bude představovat závažný důvod pro rozhodnutí soudu o zúžení rozsahu SJM až na zákonem vymezený rozsah.

Dalším zákonem upraveným případem zúžení rozsahu SJM soudem je případ, kdy některý z manželů získá oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stane neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti (dle současné úpravy v obchodním zákoníku se jedná o společníka veřejné obchodní společnosti a komplementáře komanditní společnosti). Od případu zúžení rozsahu SJM soudem, kdy se některý z manželů domnívá, že pro takové zúžení existují závažné důvody a

kdy je na soudu, zda případně návrhu vyhoví a ztotožní se s existencí závažných důvodů, je tento případ odlišný. Společným aspektem obou případů je skutečnost, že řízení lze zahájit pouze na návrh některého z manželů, to znamená, že ke zúžení rozsahu SJM nedochází přímo ze zákona v případě získání oprávnění k podnikání jedním z manželů.

Návrh na zahájení řízení je přitom oprávněn podat jak manžel, který získal podnikatelské oprávnění, tak druhý z manželů, který nepodniká. Odlišným aspektem je ten aspekt, že v tomto případě soud musí rozsah SJM na návrh zúžit, aniž by zkoumal, zda jsou pro takové rozhodnutí závažné důvody. Tato úprava představuje ochranu toho z manželů, který nepodniká, je však výlučně v dispozici manželů, zda možnosti zúžení SJM soudem, kterou jim zákon poskytuje, využijí.

Pokud dojde ke zúžení rozsahu SJM na základě rozhodnutí soudu, není takový stav stavem, který by již nikdy nebylo možné vrátit zpět a který by musel být stavem definitivním. Dle ustanovení § 148 odst. 4 ObčZ totiž může být zúžené SJM rozhodnutím soudu opět rozšířeno do předchozího rozsahu, přičemž podmínkou rozhodování soudu je opět právní úkon jednoho z manželů, kterým je návrh na zahájení řízení. Soud potom bude v samotném řízení zkoumat různé skutečnosti, které mohou být důvodem pro obnovení původního rozsahu SJM, a to v závislosti na důvodu, pro který bylo v předchozím řízení rozhodnuto o zúžení rozsahu SJM.

V případě, kdy bylo o zúžení SJM dle ustanovení § 148 odst. 1 ObčZ ze závažných důvodů, bude nezbytné, aby soud v řízení o obnovení původního rozsahu SJM zkoumal, zda předmětné závažné důvody, pro které byl rozsah SJM zúžen, již pominuly a je možné návrhu vyhovět, či zda závažné důvody stále trvají a návrh je třeba zamítnout. V tomto případě bude řízení nepochybně složitější s větším těžištěm v dokazování tvrzených skutečností. Naproti tomu v případě, kdy bylo o zúžení SJM z důvodu podnikatelských aktivit jednoho z manželů, bude situace a rozhodování soudu o obnovení původního rozsahu jednodušší, když rozhodující bude, zda podnikající manžel pozbyl oprávnění

k podnikatelské činnosti případně přestal být neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti.

3.6. Zánik SJM

V případě zániku manželství zaniká rovněž SJM. Institut SJM má omezené trvání, když je vázán toliko na dobu trvání manželství a z tohoto důvodu zanikne nejpozději spolu se zánikem manželství. Na tomto místě je nezbytné poukázat na skutečnost, že pro zánik SJM není rozhodující, jakým způsobem manželství zanikne. K zániku manželství, a tím také k zániku SJM, může dojít na základě následujících skutečností:

- (i) právní mocí rozsudku o rozvodu manželství;
- (ii) právní mocí rozhodnutí soudu o prohlášení manželství za neplatné;
- (iii) smrtí některého z manželů nebo prohlášením některého z manželů za mrtvého.

V případě uvedeném pod bodem (iii) se však může stát, že prohlášení jednoho z manželů za mrtvého bude následně zrušeno. V takovém případě se zaniklé manželství a logicky rovněž zaniklé SMJ obnoví, a to ke dni svého dřívějšího zániku¹⁶⁾. K obnově manželství a SJM však nedochází v případech, kdy druhý z manželů v mezidobí uzavřel manželství nové. Není přitom relevantní, zda nově uzavřené manželství stále trvá, či zda již také zaniklo některým ze způsobů zániku manželství. Uvedené je zcela v souladu s principem právní jistoty účastníků občanskoprávních vztahů.

SJM však nezaniká výlučně se zánikem manželství tak, jak bylo uvedeno výše. K zániku SJM dochází dle současné platné právní úpravy totiž rovněž ze zákona, a to na základě rozhodnutí příslušného soudu, které přímo nesměřuje k SJM, nicméně ve svém konečném důsledku způsobí jeho zánik. Jedná se o následující dva případy:

16) S. Radvanová, M. Zuklínová – Instituty rodinného práva

- (i) rozhodnutí soudu o prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů a
- (ii) rozhodnutí soudu v trestním řízení, kterým je jednomu z manželů jako druh trestu uložen trest propadnutí majetku.

V obou shora uvedených případech je zánik SJM absolutní, což ve svém důsledku znamená, že zánik SJM z důvodu zmíněných soudních rozhodnutí je zánikem absolutním, tedy není omezen hranicí věci tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti. V případě prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů zaniká SJM úpadce a jeho manžela ke dni právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení konkurzu na majetek úpadce, jak stanoví § 14 odst. 1 písm. k) zákona č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání (dále jen „ZKV“).

Do konkurzní podstaty pak vždy spadá ta část SJM, s níž úpadce podnikal. Předmětné ustanovení zákona o konkurzu a vyrovnání pamatuje i na situaci, kdy manželé vyhradí vznik SJM ke dni zániku manželství. V takovém případě má prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. V takovém případě pak neprobíhá vypořádání SJM cestou, o které bude pojednáno v následující kapitole. Část majetku se stává součástí konkurzní podstaty a vypořádání SJM provádí místo úpadce správce konkurzní podstaty.

Pokud jde o zánik SJM v důsledku pravomocného rozhodnutí soudu v rámci trestního soudnictví, je rozhodnou skutečností uložení trestu propadnutí majetku podle § 52 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon. Propadnutí majetku přitom postihuje celý majetek odsouzeného nebo tu jeho část, kterou soud určí. Propadnutí se však nevztahuje na prostředky nebo věci, kterých je nezbytně třeba k uspokojování životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat.

Zánik SJM za trvání manželství z důvodu prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů či v důsledku uložení trestu propadnutí majetku nemusí být definitivním zánikem SJM. Podle ustanovení § 151 ObčZ může totiž dojít

k obnovení společného jmění, které za trvání manželství zaniklo, a to výlučně na základě rozhodnutí soudu vydaném na základě návrhu jednoho z manželů. SJM tedy již nemůže být obnoveno na základě souhlasného projevu vůle manželů (smlouvou), ale pouze soudním rozhodnutím. Rozhodnutí soudu pak má právotvorné účinky, když obnovuje SJM ex nunc, tedy právní mocí předmětného rozhodnutí.

3.7. Vypořádání SJM

Zanikne-li SJM, má se provést jeho vypořádání. Vypořádání je třeba provést také tehdy, když SJM bylo smlouvou nebo soudem ze závažných důvodů na návrh jednoho z manželů zúženo.

Vypořádáním se rozumí stanovení toho, které majetkové hodnoty (aktiva i pasiva), zůstanou ve výlučném jmění jednoho manžela nebo druhého manžela, případně které věci, práva či závazky majetkové povahy zůstanou i nadále manželům (bývalým manželům) společné – v jejich spoluvlastnictví, společném užívání či spoludlužnictví. Vypořádání nelze chápat jako nabytí práv či nabytí povinností. Pokud jde o věci, nedochází zde k převodu vlastnického práva, ale jen ke změně právního subjektu vlastnictví těchto věcí.

Pro možnost jakéhokoli vypořádání je základním předpokladem určit rozsah takového vypořádání, tj. stanovení veškerých hodnot, ohledně kterých se má vypořádání uskutečnit, což nepochybně vyžaduje určení jednotlivých položek a současně jejich ocenění. Uvedené platí rovněž pro vypořádání SJM. Cena jednotlivých položek přitom může být zcela jistě souhlasným prohlášením manželů učiněna nespornou. Neshodnou-li se však manželé na ceně některých položek, bude muset být cena každé z nich stanovena znaleckým posudkem.

Základní pravidla pro vypořádání SJM jsou obsažena v ustanovení § 149 odst. 2 a 3 ObčZ. Základní právní domněnkou pro vypořádání SJM je, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich SJM jsou stejné – jedná se o zásadu rovnosti obou manželů. Princip parity přitom platí jak o podílech na majetku, tak i

na závazcích, uplatňuje se tedy shodně ohledně aktiv i pasiv tvořících SJM. Jak uvádějí autoři Beckova komentáře ¹⁷⁾ k ObčZ, je tato zákonná domněnka domněnkou vyvratitelnou z čehož vyplývá, že není vyloučeno, aby podíly manželů bylo možno hodnotit jako různé, a to v závislosti na zjištěných skutkových okolnostech.

Další zásada vztahující se na vypořádání SJM a zakotvená v ustanovení § 149 odst. 2 ObčZ je, že při vypořádání je každý z manželů oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek (např. peníze, které zdědil, vynaložil na koupi společné nemovitosti), a současně je přitom povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní, tj. oddělený majetek (např. výši společných investic do nemovitosti, která je v jeho výlučném vlastnictví). Uvedené se přitom týká i závazků obou manželů vzniklých za trvání manželství. I zde totiž platí, že závazky obou manželů vzniklé za trvání manželství jsou manželé povinni splnit rovným dílem. Pokud tedy z výlučného majetku jednoho z manželů byl hrazen závazek, z něhož byli zavázáni oba manželé společně, měl by tento z manželů v rámci vypořádání SJM nárok na vrácení toho, co vynaložil na úhradu předmětného závazku, který měli hradit manželé společně z důvodu jeho vzniku za trvání manželství.

Jelikož se zánik SJM časově nekryje s jeho vypořádáním, je třeba vyřešit otázku, podle jakých právních kritérií se postupuje v přechodném období, tj. v období, které vzniká mezi zánikem SJM a jeho vypořádáním. Tyto právní vztahy totiž nejsou zákonem výslovně upraveny. Možným a rozumným řešením se jeví posoudit právní vztahy, které vzniknou v době mezi zánikem SJM a jeho vypořádáním, podle předpisů o SJM. Tyto předpisy je pak možné použít obdobně. Také by bylo možné použít obdobně úpravu spoluvlastnictví.

Konečně poslední zásadou, a to zásadou značného významu, která se aplikuje v rámci vypořádání SJM, je zásada zájmu nezletilých dětí, upravená v ustanovení § 149 odst. 3 ObčZ. Tato zásada se však použije pouze v případě

17) Jehlička/Švestka/Škárková a kol. – Občanský zákoník, komentář 8. vydání

manželství, kde jsou nezletilé děti. Dle předmětného ustanovení ObčZ se při vypořádání SJM přihlídnou především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Spravedlivě pak zákon stanoví, že při určení míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péči o děti a obstarávání společné domácnosti. Dle mého názoru je toto ustanovení zásadního významu, jelikož zájem nezletilých dětí, které by mohly být majetkovým vypořádáním dotčeny, by měl mít v rámci vypořádání SJM jednoznačnou prioritu.

Zákonodárce stanovil, že při vypořádání se přihlídnou především k potřebám nezletilých dětí, nikoli k zájmům nezletilých dětí. Jedním z významných hledisek, k nimž soud v rámci soudního vypořádání SJM přihlíží, jsou tedy potřeby nezletilých dětí. Přitom by mělo mít přednost hledisko konkrétních a reálných potřeb dětí v době rozhodování soudu před potřebami těchto dětí, které mohou vzniknout teprve v budoucnosti. Tyto potřeby totiž nikdo nemůže předem spolehlivě určit, jelikož tyto jsou závislé na různých faktorech, jako je například ekonomický vývoj společnosti či profilování dítěte. Závěrem lze tedy konstatovat, že do vlastnictví toho z manželů, kterému byly po rozvodu svěřeny do péče děti, mají být přikázány ty věci, které tyto děti potřebují.

Jak již bylo uvedeno výše, při vypořádání SJM se dále přihlídnou také k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení SJM. Dále je podle zákona třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti. Tímto se hodnotí práce toho z manželů, který sice nepřináší společné domácnosti ze svého povolání peněžní příjmy, ale svým přičiněním má nezanedbatelný vliv na prosperitě domácnosti, či na udržení nezbytné péče o děti. V tomto případě se jedná zejména o ženy, které výchově dětí, potřebám rodiny a obstarávání společné domácnosti věnovaly svůj profesní vzestup a další plány na uplatnění ve společnosti. V dnešní době však není zdaleka tak neobvyklé, že tím kdo se stará o výchovu dětí, potřeby rodiny a obstarávání domácnosti je muž a žena je naopak tou, která se stará o finanční zajištění rodiny a její ekonomickou prosperitu.

Předmětem vypořádání SJM nejsou však pouze závazky a věci v právním slova smyslu. Předmětem vypořádání SJM mohou být i jiné majetkové hodnoty. ObčZ vymezuje SJM jako majetek nabytý za trvání manželství s výjimkou majetku nabytého určitým taxativně uvedeným způsobem a dále do tohoto pojmu zahrnuje závazky vzniklé za trvání manželství s určitými rovněž přesně stanovenými výjimkami. Pojem majetek není v ObčZ výslovně definován a jeho obsah lze dovozovat pouze z ustanovení, která upravují právní osud majetku tvořeného z věcí movitých i nemovitých, ostatních majetkových práv a pohledávek.

Ostatní majetková práva, která nepochybně patří do SJM, přesahují rozsah právní úpravy provedené ObčZ a obsahují nejen práva v podobě pohledávek vzniklých z právních úkonů, ze způsobené škody, bezdůvodného obohacení a jiných skutečností uvedených v ObčZ, ale zahrnují rovněž i majetková práva představující účast jednoho z manželů v obchodní společnosti či družstvu nebo majetková práva z průmyslového a jiného duševního vlastnictví.

Zajímavá je otázka obchodního podílu nabytého jedním z manželů za trvání manželství. Jak již bylo uvedeno, ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ stanoví, že nabytí obchodního podílu jedním z manželů za trvání manželství nezakládá účast druhého z manželů na této společnosti. Toto ustanovení je zcela jistě praktické, neboť jinak by nebyl tento manžel oprávněn vykonávat ve vztahu ke společnosti svá práva vyplývající z postavení společníka samostatně. Soudy však s ohledem na uvedené ustanovení při svém rozhodování o vypořádání SJM v některých případech začaly dovozovat, že obchodní podíl do zaniklého SJM vůbec nepatří a není třeba jej do vypořádání zahrnout ¹⁸⁾.

Ke sjednocení soudní praxe v otázce vypořádání obchodního podílu došlo až judikaturou Nejvyššího soudu ČR ¹⁹⁾. Nejvyšší soud ČR, jakožto soud dovolací, dospěl k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam, neboť právní otázka, zda obchodní podíl v obchodní společnosti, nabytý

18) Vít Pejšek – Vypořádání některých tzv. "ostatních majetkových práv" ze společného jmění manželů – Právní rádce 7/2005

19) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 20.7.2004 sp. zn. 22 Cdo 700/2004

jedním z manželů za trvání manželství ze SJM, tvoří předmět SJM, či nikoliv, nebyla dovolacím soudem dosud řešena a je zásadního právního významu.

Nejvyšší soud ČR zaujal ve věci následující právní názor. S obchodním podílem je spjata majetková hodnota, která je tzv. jinou majetkovou hodnotou a jako taková může být předmětem občanskoprávních vztahů. Jestliže i jen jeden z manželů nabude za trvání manželství a z prostředků patřících do SJM obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí SJM. Důsledkem ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ je toliko oddělení či odlišení právního postavení společníka – manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel – společník, má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě.

V současné době je již tedy mimo jakoukoli pochybnost, že obchodní podíl je jako majetková hodnota součástí SJM a je třeba jej vypořádat. Pro účely vypořádání je pak nezbytné obchodní podíl ocenit. Obdobná pak bude situace v případě akcií či jiných majetkových účastí.

Další ostatní majetkovou hodnotou, jejíž vypořádání v rámci SJM může být poměrně časté, je hodnota, kterou představují členská práva a povinnosti spojená s členstvím v bytovém družstvu. Rozhodnutí o zrušení společného nájmu a tudíž rovněž o tom, který z manželů se stane výlučným nájemcem bytu jako člen družstva, by mělo předcházet rozhodnutí o vypořádání SJM, v němž se již otázka nájemního práva k družstevnímu bytu neřeší a jehož obsahem je pouze povinnost toho z bývalých manželů, který byl určen výlučným nájemcem a členem družstva, zaplatit druhému na vypořádání jeho podílu adekvátní část ceny členských práv a povinností jako majetkové hodnoty ocenitelné v penězích a náležející do vypořádávaného SJM.

Otázka, jak ocenit členská práva a povinnosti spojená s členstvím v bytovém družstvu, byla rovněž řešena Nejvyšším soudem České republiky. Nejvyšší soud

České republiky ²⁰⁾ dovedil, že v řízení o vypořádání SJM nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu, když tento pojem právní řád po roce 1992 již nezná, ani z vypořádacího podílu, který představuje určení majetkové účasti člena družstva v tomto družstvu pro případ zániku jeho členství. Je tomu tak jednak proto, že v případě zrušení práva společného nájmu družstevního bytu, kdy jeden z manželů zůstává nájemcem a členem družstva, nenastávají předpoklady pro výplatu vypořádacího podílu. Dochází v podstatě pouze k redukci členství, jednak a především proto, že nejde o vypořádání vztahu mezi členem družstva a družstvem. Vypořádací podíl je vázán na zánik členství v družstvu, ale to v daném případě nezaniká. Ostatně povinnost družstva vyplatit vypořádací podíl nenastupuje ke dni zániku SJM ani ke dni zrušení společného členství účastníků v družstvu. Vypořádací podíl tedy nepředstavuje hodnotu, která by v době zániku SJM tvořila jeho součást.

Cena členského podílu v bytovém družstvu není regulována žádným cenovým předpisem a převádějící s nabývajícím ji sjednávají dohodou. Je-li tedy třeba stanovit spornou cenu předmětného majetkového práva pro účely vypořádání SJM soudem, je nutno vycházet z ceny obvyklé, tj. z ceny, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout. Tato cena bývá přitom označována jako cena tržní.

Tato shora zmíněná rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky tedy představují rozhodnutí zásadního významu pro účely vypořádání tzv. jiných majetkových hodnot v rámci vypořádávání zaniklého SJM v případě rozvodu manželství.

Způsoby vypořádání

K vypořádání SJM může dojít třemi různými způsoby, kterými jsou a) dohoda, b) soudní rozhodnutí nebo c) uplatnění zákonné domněnky o založení nových majetkových poměrů.

20) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14.11.2002, sp. zn. 31 C do 2428/2000

a) Dohoda

Po právní moci rozsudku soudu o rozvodu manželství mohou bývalí manželé uzavřít písemnou dohodu o vypořádání svého společného jmění. Až do novely ZOR byla možná i dohoda ústní ohledně movitých věcí. Do 31.12.1992 pak mohla být takto uzavřena i dohoda ohledně nemovitostí (od 1. 1. 1993 však již dohoda o vypořádání nemovitostí musela být písemná a podléhala vkladu do katastru nemovitostí).

Pro vypořádání SJM dohodou tedy zákon po formální stránce vyžaduje pouze písemnou formu a nikoli přísnější formu notářského zápisu, jako je tomu u jiných dohod týkajících se SJM. Pokud by písemná forma nebyla dodržena, byla by taková dohoda o vypořádání SJM neplatná.

Dále je na dohodu o vypořádání SJM nezbytné aplikovat obecná ustanovení ObčZ což znamená, že dohoda musí být učiněna svobodně a vážně, určitě a srozumitelně, jejím předmětem nesmí být plnění nemožné, nesmí svým obsahem nebo účelem odporovat zákonu nebo jej obcházet a konečně nesmí být v rozporu s dobrými mravy. V případech, kdy náleží do SJM též nemovitost, nabývá předmětná dohoda účinnosti teprve vkladem do katastru nemovitostí. Dle ustanovení § 150 odst. 2 ObčZ nesmějí být dohodou dotčena práva věřitelů. Pokud by tedy dohoda poškozovala práva věřitelů, byla by s ohledem na znění předmětného ustanovení ObčZ neúčinná, případně částečně neúčinná, přičemž této neúčinnosti mají věřitelé právo domáhat se u příslušného soudu.

b) Rozhodnutí soudu

Dohoda o vypořádání společného jmění bývalých manželů se předpokládá a tuto formu vypořádání SJM lze rozvádějícím se manželům rovněž doporučit. Může se však stát, a v praxi se také v četných případech stává, že tito manželé nejsou schopni, nebo ochotni se dohodnout o uspořádání majetkových poměrů. Možnost domáhat se v takovém případě soudního rozhodnutí nemůže být v právním řádu demokratického právního státu vyloučena.

V případě neochoty manželů vypořádat SJM dohodou tedy provede vypořádání SJM na návrh některého z nich soud. V návrhu musí být jednotlivé majetkové hodnoty spadající do SJM co nejpřesněji popsány (zejména doba pořízení, rok výroby, pořizovací cena), a to z důvodu, aby bylo možno stanovit jejich hodnotu v okamžiku zániku SJM. Soud v řízení o vypořádání SJM není vázán návrhy účastníků a může tedy rozhodnout jinak, než oni navrhují. Z hlediska obsahu předmětného rozsudku je nezbytné podotknout, že takový rozsudek musí být náležitě odůvodněn nejen ve vztahu k závěrům o kvalitativním obsahu vypořádání, tedy o tom, které věci ze SJM připadnou tomu kterému z bývalých manželů, ale i z hlediska určení podílů a jejich případného vyrovnání. Z odůvodnění rozsudku soudu musí být jednoznačně zřejmé, jak soud dospěl k závěru o výši částky, kterou je jeden z účastníků povinen zaplatit druhému účastníku na vypořádání podílu. Z tohoto důvodu musí být výpočet natolik přehledný, aby umožňoval posouzení jeho správnosti.

Při svém rozhodování o vypořádání SJM zohledňuje soud zásady uvedené v článku 3.7. výše.

c) Zákonná domněnka

Konečně může v praxi nastat rovněž situace, kdy se bývalí manželé na vypořádání nedohodnou a stejně tak žádný z nich nepodá návrh na soudní vypořádání, a to vše ve lhůtě do tří let od zániku SJM. V takovém případě se uplatní nevyvratitelná právní domněnka zakotvená v ustanovení § 150 odst. 4 ObčZ. Podle této domněnky se konstruuje ohledně majetkových poměrů bývalých manželů následující stav:

- ohledně movitých věcí platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze SJM užívá pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník. Za rozhodující okamžik je pak nezbytné považovat stav na konci uvedené tříleté lhůty;

- ostatní movité věci, o nichž nelze dokázat, že je užívá výhradně jeden z manželů a také věci nemovité, jsou v podílovém spoluvlastnictví, přičemž podíly obou spoluvlastníků jsou stejné;
- o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích bývalých manželů platí přiměřeně totéž – tato práva a povinnosti nadále náleží bývalým manželům společně.

Závěrem této kapitoly zabývající se vypořádáním SJM považuji za účelné se zmínit o vypořádání SJM v případě, kdy je na majetek jednoho z manželů rozhodnutím soudu prohlášen konkurz. Jak již bylo uvedeno výše, jedním z důsledků prohlášení konkurzu je zánik SJM úpadce a jeho manžela. V případě prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů pak zaniká SJM úpadce a jeho manžela ke dni právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení konkurzu na majetek úpadce. Vypořádání SJM za této situace upravuje ustanovení § 26 ZKV. Dle odstavce 1 předmětného ustanovení zaniklo-li prohlášením konkurzu společné jmění úpadce a jeho manžela nebo nebylo-li do prohlášení konkurzu vypořádáno již předtím zaniklé SJM anebo nebylo-li do prohlášení konkurzu vypořádáno již předtím smlouvou nebo soudem zúžené společné jmění úpadce a jeho manžela, je třeba provést jeho vypořádání.

I při vypořádání SJM zaniklého prohlášením konkurzu zůstává zachován princip rovnosti podílů manželů na společném majetku, jak byl popsán výše. Prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů sice zanikne společné jmění úpadce a jeho manžela, nelze však zároveň říci, že tento účinek lze vztáhnout též ke společnému nájmu bytu manželů. Příslušná ustanovení ObčZ nejsou totiž prohlášením konkurzu na majetek jednoho z manželů dotčena ²¹⁾.

I v případě prohlášení konkurzu může být SJM vypořádáno buď v rámci soudního řízení nebo dohodou. Zákon pamatuje i na situaci, kdy již probíhá soudní řízení o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela. V takovém případě se ke dni prohlášení konkurzu na majetek úpadce stává správce konkurzní podstaty

21) J. Kotoučová – Zákon o konkurzu a vyrovnání, komentář 1. vydání

účastníkem předmětného řízení místo úpadce. Rovněž tak v případě, kdy nedojde k dohodě ohledně vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela a je nezbytné provést vypořádání soudní cestou, je účastníkem takového řízení místo úpadce správce konkurzní podstaty. Řízení o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela je zvláštním druhem sporu vyvolaného konkurzem, kterým se vymezuje rozsah majetku konkurzní podstaty a současně sporem, který nahrazuje spor o vyloučení věci z konkurzní podstaty.

Příslušnými k řízení o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela jsou dle ustanovení § 9 odst. 3 písm. t) o.s.ř. okresní soudy.

Pokud jde o možnost vypořádat společné jmění úpadce a jeho manžela dohodou, pak tato možnost existuje, nicméně k jejímu uzavření je namísto úpadce oprávněn správce konkurzní podstaty. Toto oprávnění správce konkurzní podstaty vyplývá z ustanovení § 26a odst. 1 ZKV.

Pokud by dohodu o vypořádání společného jmění uzavřel přímo úpadce po prohlášení konkurzu, byla by taková dohoda neplatná, přičemž by se jednalo o neplatnost absolutní. Správce konkurzní podstaty je však v rámci uzavírání dohody o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela podroben kontrole jednak ze strany soudu a rovněž tak ze strany věřitelského orgánu (zástupce věřitelů, resp. věřitelského výboru úpadce). K účinnosti dohody je totiž dle ustanovení § 26a odst. 2 ZKV třeba schválení soudem, který vykonává nad průběhem konkurzu dohled. Schválení dohody soudem však ještě časově předchází vyslovení souhlasu věřitelského orgánu úpadce se zněním předmětné dohody, v čemž se projevuje posílení postavení věřitelů úpadce.

V případě, že manžel úpadce vznikne z vypořádání společného jmění pohledávka, není tento manžel nucen takovou pohledávku přihlašovat do konkurzu jako ostatní konkurzní věřitelé. Manžela úpadce je nezbytné považovat za konkurzního věřitele a účastníka konkurzního řízení přímo ze zákona. Taková pohledávka by měla být dle mého názoru uspokojena při rozvrhu v rámci pohledávek zařazených do druhé třídy, a to vzhledem ke skutečnosti, že takovou

pohledávku druhého manžela nepovažuje ustanovení § 32 odst. 1 ZKV za přednostní pohledávku, která se v rámci rozvrhu uspokojuje přednostně, jako je tomu u pohledávek za podstatou, které definuje ustanovení § 31 odst. 2 ZKV, a u pohledávek představujících pracovněprávní nároky zaměstnanců úpadce.

Ustanovení § 26b ZKV pak pamatuje i na možnost, kdy by úpadce v průběhu konkurzního řízení uzavřel nové manželství, důsledkem čehož by za normálních okolností vzniklo SJM. Dle předmětného ustanovení ZKV není přípustný vznik nového společného jmění úpadce a jeho manžela po dobu účinků prohlášení konkurzu na jeho majetek. Pokud by pak úpadce po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu uzavřel nové manželství, odložil by se vznik SJM až ke dni zániku účinků prohlášení konkurzu.

Dohody, které by byly v rozporu s předmětným ustanovením § 26b odst. 1 ZKV nebo dohody, které by předmětné ustanovení obcházely, by byly absolutně neplatné. Tato neplatnost je neplatností absolutní, vyplývající přímo ze zákona a není nezbytné domáhat se vyslovení neplatnosti soudní cestou.

Závěrem této pasáže o účincích prohlášení konkurzu na SJM ještě považuji za podstatné a účelné upozornit na problematiku neplatnosti smluv o zúžení rozsahu společného jmění úpadce a jeho manžela a smluv o rozšíření společného jmění úpadce a jeho manžela, jestliže se na jejich základě stal součástí společného jmění úpadce a jeho manžela majetek do té doby patřící jen úpadci, smlouvy o rozšíření společného jmění úpadce a jeho manžela, jestliže se na jejich základě staly součástí společného jmění závazky patřící do té doby jen manželu úpadce a konečně též dohody o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela. Takové dohody a smlouvy jsou ve smyslu ustanovení § 26a odst. 3 ZKV neplatné, pokud byly uzavřeny ve lhůtě posledních šesti měsíců před podáním návrhu na prohlášení konkurzu nebo po podání předmětného návrhu.

Je nezbytné v tomto ohledu upozornit na poměrně dlouhé období v současné rozhodovací praxi konkurzních soudů, které existuje mezi podáním návrhu na prohlášení konkurzu na majetek úpadce a vydáním usnesení soudu o prohlášení

konkurzu. Z tohoto důvodu považuji z hlediska ochrany konkurzních věřitelů formulaci předmětného ustanovení ZKV za více než účelné. Pokud by lhůta šesti měsíců, stanovená pro neplatnost shora uvedených dohod a smluv, byla vázána až na okamžik právní moci rozhodnutí soudu o prohlášení konkurzu na majetek úpadce, bylo by tím nepochybně postavení konkurzních věřitelů značně oslabeno a rovněž tak by mohlo být ohroženo uspokojení jejich pohledávek za úpadcem v co možná nejvyšší možné míře, což je jedním ze základních cílů konkurzního řízení.

Zákon tedy prohlašuje dohody a smlouvy specifikované v předchozím odstavci za neplatné, přičemž jde o neplatnost absolutní, která vyplývá přímo ze zákona a není tudíž nezbytné se jí případně dovolávat soudní cestou.

Po vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela dojde k rozšíření nebo naopak ke zúžení konkurzní podstaty. Podle výsledků vypořádání případně část majetku úpadci (ta se pak stane součástí konkurzní podstaty, která může být zpeněžena některým ze zákonem stanovených způsobů správcem konkurzní podstaty a výtěžek zpeněžení bude následně rozdělen mezi konkurzní věřitele) a zbývající část pak případně manželovi úpadce.

4. BYDLENÍ PO ROZVODU

4.1. Obecně o manželském bydlení

Otázka společného bydlení manželů je dalším okruhem, který je z hlediska právních následků rozvodu v oblasti majetkové, troufám si tvrdit, okruhem zásadního významu. Svůj další život po rozvodu si lze snadno představit bez materiálních hodnot, jako je například televize, domácí kino či osobní automobil. Jinak je tomu však pokud se jedná o byt.

V této části mé rigorózní práce bych rád pojednal o jednotlivých formách manželského bydlení v různých typech bytů, vzniku společného bydlení a následného zániku společného bydlení manželů po rozvodu jejich manželství.

Zánik společného bydlení po rozvodu manželství může mít pro některého z manželů značně nepříznivé následky, a to zejména s ohledem na současný stav v oblasti bydlení v České republice. Zánik společného bydlení v důsledku rozvodu manželství bude zpravidla pro některého z manželů spojen se značnými finančními výdaji, které bude muset vynaložit, aby si po rozvodu zajistil adekvátní místo pro účely svého dalšího žití.

Konečně není možné nezmínit, že otázka dalšího bydlení po rozvodu manželů může ve značné míře ovlivnit další vývoj dětí, a to v případě rozvodu manželů, kteří mají nezletilé děti.

Společný nájem bytu obecně je upraven v ustanovení § 700 a násl. ObčZ. Dle těchto ustanovení může být byt ve společném nájmu více osob, které mají v rámci nájmu stejná práva a povinnosti.

Společný nájem bytu manžely podléhá zvláštní úpravě v rámci společného nájmu a je tedy od společného bydlení jiných osob odlišen. Na tomto místě je však nezbytné konstatovat, že úprava bydlení manželů je v současné právní úpravě naprosto nedostatečná. Několik málo ustanovení v rámci ObčZ, které se týkají

nájemného bydlení, postihuje asi jen polovinu reálných poměrů manželského bydlení.

Rozvodem manželství muže a ženy v mnoha případech nekončí jejich vzájemné soužití. Příčinou toho je, že i nadále užívají jeden byt, a to v mnohých případech ještě po dlouhou dobu po rozvodu. Bylo by možné konstatovat, že těm šťastnějším se podaří jejich byt, který mají ve společném nájmu, vyměnit za dva byty, z nichž následně každý užívá jeden. V takovém případě rozvodem jejich vzájemné soužití skutečně končí. V praxi však existuje mnoho případů, kdy se rozvedeným manželům nepodaří výměna bytu uskutečnit a nadále setrvávají v jednom bytě.

4.2. Vznik společného nájmu – družstevní a nedružstevní byty

Společný nájem bytu manžely představuje zvláštnosti v rámci institutu společného nájmu bytu. Předmětné zvláštnosti spočívají zejména ve vzniku a zániku tohoto vztahu a zejména pak v omezení pouze na určité subjekty, kterými mohou být výlučně manželé. I na institut manželského bydlení však lze aplikovat obecná ustanovení ObčZ upravující společný nájem bytu, avšak pouze za předpokladu, že jednotlivá ustanovení ObčZ upravující manželské bydlení nestanoví něco jiného. Tak například z právních úkonů týkajících se společného nájmu bytu budou povinni oba manželé společně a nerozdílně. Nájemné a úhradu za služby tedy budou oba manželé povinni hradit rukou společnou a nerozdílnou, a bude výlučně na vůli pronajímatele, vůči kterému uplatní svůj nárok na úhradu zmíněných plateb. Stejně tak si lze představit situaci, kdy pronajímatel dá a adresuje výpověď z nájmu bytu oběma manželům a tuto výpověď převezme pouze jeden z manželů. I v takovém případě lze z hlediska práva považovat výpověď za řádně doručenou nájemcům bytu.

V souladu s ustanovením § 703 odst. 1 ObčZ vznikne společný nájem bytu manžely, jestliže za trvání manželství se manželé nebo jeden z nich stanou nájemci bytu. U družstevních bytů, kdy za trvání manželství vznikne jen jednomu z manželů právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne

manželům navíc nejen právo společného nájmu bytu, ale i společné členství v bytovém družstvu. Z tohoto členství jsou pak manželé oprávněni a povinni společně a nerozdílně.

Společný nájem bytu manžely a společné členství v bytovém družstvu pak vzniká přímo ze zákona, z čehož vyplývá, že ke vzniku společného nájmu bytu není třeba žádného rozhodnutí, které by tuto skutečnost potvrzovalo ani aby byla uzavírána jakákoli zvláštní dohoda. Právo společného užívání bytu manžely vznikne tedy i tehdy, jestliže v nájemní smlouvě je označen za nájemce jen jeden z manželů. V praxi však lze doporučit, aby v nájemní smlouvě byli jako nájemci označeni manželé oba.

Za konkrétní den vzniku společného nájmu bytu manžely je nezbytné považovat den vzniku práva k bytu, tedy den uzavření nájemní smlouvy alespoň jedním z manželů. Uvedené platí jak pro družstevní, tak nedružstevní byt.

V určitém případě však společný nájem bytu nevznikne, a to i za situace, kdy manželství trvá. Ke vzniku společného nájmu bytu manžely, a to jak družstevního, tak nedružstevního, totiž nedojde, jestliže manželé spolu trvale nežijí. To, že manželé spolu trvale nežijí neznamená jen to, že spolu nemají společnou domácnost, ale že se jedná o trvalý manželský rozvrat, tj. že manželství neplní svou společenskou funkci a že došlo ke zrušení tohoto životního společenství, aniž soud dosud rozhodl o rozvodu manželství. Obnoví-li manželé spolužití, vznikne znovu i společný nájem bytu²²⁾.

Společný nájem bytu manžely pak dále vzniká v důsledku uzavření manželství. Ustanovení § 704 ObčZ řeší vznik společného nájmu v případech, kdy konkrétní byt je již předmětem nájemního vztahu jednoho z manželů. Společný nájem bytu dle předmětného ustanovení vzniká za situace, kdy některý z manželů se stal nájemcem bytu před uzavřením manželství. Totéž platí, pokud před uzavřením manželství vzniklo některému z manželů právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu.

22) Jehlička/Švestka/Škárková a kol. – Občanský zákoník, komentář 8. vydání

U nedružstevního bytu pak dochází ke vzniku společného práva ze zákona uzavřením sňatku. Výlučné právo jednoho manžela se mění na právo společné. U bytů družstevních může společný nájem vzniknout i po sňatku, je-li nájemní smlouva uzavřená později. I zde dochází ke vzniku předmětného práva přímo ze zákona a není tedy nezbytné, aby se společné užívání bytu manžely promítlo i smluvně.

V případě vzniku společného nájmu v důsledku uzavření manželství dle ustanovení § 704 ObčZ však u družstevních bytů nedochází ke vzniku společného členství manželů v bytovém družstvu. Uvedené pak představuje zásadní skutečnost pro úpravu poměrů při zániku společného nájmu, o čemž však bude pojednáno až v další části této rigorózní práce.

Jestliže však manželé za trvání manželství získají, např. v důsledku uskutečněné výměny, jiný družstevní byt, pak tento nový družstevní byt je nezbytné považovat za byt, k němuž vzniklo užívací právo ve smyslu ustanovení § 703 odst. 2 ObčZ. Z uvedeného lze tedy dovodit závěr, že v takovém případě by došlo i ke vzniku společného členství v bytovém družstvu, a to bez ohledu na to, že k původnímu bytu, který byl předmětem výměny, společné členství v bytovém družstvu neexistovalo.

I v případě vzniku společného nájmu v důsledku uzavření manželství dle ustanovení § 704 ObčZ, kdy ke vzniku společného nájmu dochází přímo ze zákona (uzavřením manželství), aniž by musela být splněna podmínka trvalého soužití manželů jako je tomu u vzniku společného nájmu dle ustanovení § 703 odst. 1 ObčZ, však existuje situace, kdy společný nájem bytu nevznikne.

Uvedenou problematikou se zabýval Nejvyšší soud České republiky v jednom ze svých rozsudků²³⁾. Nejvyšší soud České republiky dochází v předmětném rozsudku k závěru, že společný nájem bytu podle ustanovení § 704 odst. 1 ObčZ nevznikne, jestliže manželé, kteří nezaložili společnou domácnost,

23) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. 21 Cdo 969/2002 ze dne 8.10.2003

prokazatelně vstoupili do manželství s úmyslem trvale žít odděleně (např. z důvodu svého zdravotního stavu či péče o své rodiče, kteří potřebují každodenní pomoc) nebo jestliže jejich záměr trvale spolu žít nebyl nikdy uskutečněn v důsledku toho, že aniž by spolu vůbec někdy začali trvale žít, došlo v jejich vztazích k hlubokému a trvalému rozvratu a jejich manželství přestalo plnit společenskou funkci.

V praxi se lze v některých případech setkat rovněž se situací, kdy každý z manželů měl před uzavřením manželství nájemní právo k určitému bytu, a to zejména v poslední době, kdy se věk snoubenců, kteří hodlají vstoupit do manželství, zvyšuje. V takovém případě pak vzniká v důsledku uzavření manželství společný nájem manželů k oběma těmto bytům. Jestliže však jeden z manželů je pouze společným nájemcem bytu, nedochází uzavřením manželství ke vzniku společného nájmu bytu manželů. V tomto případě by však vznikem společného nájmu ke dvěma bytům v důsledku uzavření manželství může dojít ke vzniku výpovědního důvodu z nájmu bytu ve smyslu ustanovení 711 odst. 2 ObčZ, přičemž v úvahu v takovém případě přicházejí hned dva důvody, pro které může pronajímatel s přivolením soudu vypovědět nájem bytu.

Dle ustanovení § 711 odst. 2 písm. c) ObčZ může pronajímatel bez přivolení soudu vypovědět nájem bytu, jestliže má nájemce dva nebo více bytů, s výjimkou případů, kdy na něm nelze spravedlivě požadovat, aby užíval pouze jeden z bytů. Tento výpovědní důvod by bylo možné aplikovat, jelikož i byt, k němuž má nájemce společný nájem bytu manželů, je totiž druhým bytem ve smyslu předmětného zákonného ustanovení. Tento výpovědní důvod může být nepochybně založen nejen u dvou nájemních bytů, ale i v případě, kdy jeden z manželů byl výlučným vlastníkem bytu před uzavřením manželství a druhý z manželů byl před uzavřením manželství nájemcem bytu. Aby byl výčet kompletní, je nezbytné uvést, že předmětné ustanovení se vztahuje rovněž na byty družstevní.

Pokud by v takovém případě pronajímatel svého zákonného oprávnění využil, pak rozhodující stav je v době vyhlášení rozsudku příslušným soudem. Do

té doby tedy mají nájemci – manželé čas na rozhodnutí, který byt si do budoucna ponechají a případně možnost ukončit nájem druhého bytu.

K výpovědi nájmu bytu však nedojde v každém případě, kdy takový dvojitý nájem manžely existuje a ne vždy by byl pronajímatel v případném soudním řízení úspěšný. Vždy bude totiž záležet na okolnostech konkrétního případu, jelikož manželé mohou mít nájem ke dvěma bytům, nicméně druhý z bytů bude absolutně nevyhovující zejména pro rodinné soužití, a to jak svou velikostí, tak i vybavením (bude se např. jednat o jednopokojový byt v případě manželů, kteří mají děti).

Klasickým případem, kdy nelze po nájemci spravedlivě požadovat, aby užíval pouze jeden byt, je pak případ, kdy jeden z manželů pracuje v jiném místě, než žije jeho rodina (po uzavření manželství se manželé nastěhují do většího a rodinnému životu lépe vyhovujícího bytu, nicméně kvůli udržení práce musí jeden z manželů nadále dojíždět do místa svého původního bydliště) a přestěhování rodiny do bytu, který se nachází v místě zaměstnání tohoto manžela není možné z toho důvodu, že předmětný byt je pro rodinné soužití nevyhovující jak například velikostí nebo také vybavením. Takový byt by totiž měl dle rozhodovací praxe soudů jak velikostí, tak vybavením, zajišťovat lidsky důstojné ubytování nájemce, jakož i členů jeho domácnosti ²⁴⁾. V takovém případě by pronajímatel neměl být s výpovědí úspěšný.

Druhým výpovědním důvodem z nájmu bytu, který se po uzavření manželství může uplatnit, je důvod předvídaný v ustanovení § 711 odst. 2, písm. d) ObčZ, který je naplněn tehdy, když nájemce neužívá byt bez vážných důvodů nebo takový byt bez závažných důvodů užívá jen občas. K takové situaci po uzavření manželství a zahájení společného soužití mezi manžely nepochybně dojde. Rovněž v tomto případě však uzavření manželství a s tím související vznik společného nájmu bytu manžely bez dalšího nezakládá předmětný výpovědní důvod z nájmu bytu.

24) Nález Ústavního soudu ČR č. 106

Předně je nezbytné uvést, že stav, kdy nájemce neužívá byt, musí být dlouhodobý, přechodné neužívání bytu např. pro pobyt v zahraničí by nenaplnoval podstatu předmětného výpovědního důvodu. Zákon na tomto místě používá neurčité pojmy, které vyžadují výklad právní praxe, kterými jsou pojmy „vážné resp. závažné důvody“ a „občas“. Za vážné důvody, pro které nájemce byt neužívá, lze nepochybně považovat dlouhodobou hospitalizaci, dlouhodobé služební cesty či výkon práce mimo místo bydliště. V mnohých případech tráví rodiny delší období ve svých rekreačních objektech a v takovém případě by nebylo možné konstatovat, že byt užívají bez závažných důvodů jen občas.

V rámci manželského nájemního bydlení je předmětný výpovědní důvod naplněn výlučně jen v tom případě, je-li dán u obou manželů. Pouze v takovém případě by mohl pronajímatel s výpovědí z nájmu bytu uspět. Pokud tedy jeden z manželů bude byt užívat, je z právního hlediska ve vztahu k tomuto výpovědnímu důvodu zcela nepodstatné, že druhý z manželů předmětný byt neužívá. Taková situace může nastat např. v rámci krize v manželském soužití, kterou však manželé neřeší rozvodem.

Tímto výkladem o výpovědních důvodech z nájmu bytu ve vztahu k nájemnímu bydlení manželů po uzavření manželství, jsem nepatrně odbočil od tématu své rigorózní práce, nicméně považuji za účelné se o této problematice v rámci kapitoly pojednávající o vzniku společného nájmu bytu manžely zmínit, jelikož právě výpověď z nájmu u jednoho z bytů, může být jedním z důsledků uzavření manželství dvou osob, které až do uzavření manželství bydlely každá ve „svém“ bytě.

Ohledně bytů ve vlastnictví jednoho z manželů, bytů služebních, bytů zvláštního určení a bytů v domech zvláštního určení bych se rád zmínil v samostatných kapitolách.

4.3. Zánik společného nájmu

Právo společného nájmu bytu manžely zaniká zcela logicky obecnými způsoby zániku nájmu, jako je písemnou dohodou mezi pronajímatelem a nájemcem (na tomto místě je však nebytné upozornit na skutečnost, že k platnosti dohody o zrušení nájmu bytu by byl zapotřebí souhlas obou manželů) nebo písemnou výpovědí či uplynutím doby, pokud byl nájem sjednán na dobu určitou, smrtí jednoho z manželů či obou z nich, jakož i v případě, kdy jeden z manželů trvale opustí společnou domácnost. U družstevních bytů pak společný nájem zaniká též všemi způsoby zániku členství v družstvu, které předvídá obchodní zákoník (dohoda, výpověď členství, zrušení členství, převod prav a povinností spojených s členstvím v bytovém družstvu či zrušení bytového družstva).

Společný nájem bytu manžely však zaniká rovněž v důsledku rozvodu manželství, přičemž se jedná o jeden z právních následků rozvodu v majetkové oblasti. Nepochybně lze konstatovat, že se jedná o následek rozvodu významný, který může mít v četných případech zásadní dopad na další život rozvedených manželů, resp. jednoho z nich, jelikož otázka bydlení patří mezi základní potřeby života člověka vůbec.

Zánik tohoto práva v důsledku rozvodu je upraven v ustanovení § 705 ObčZ. Právo společného nájmu bytu manžely pak z případů, které byly popsány v předchozí kapitole, zaniká rozvodem přímo pouze v jediném případě, a to jde-li o družstevní byt, ke kterému právo společného nájmu vzniklo podle ustanovení § 704 odst. 2 ObčZ, tj. před uzavřením manželství vzniklo některému z manželů právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu. V ostatních případech je k zániku společného nájmu bytu manžely třeba, aby nastala určitá právní skutečnost, kterou je buď dohoda nebo soudní rozhodnutí²⁵⁾.

V mezidobí mezi právní mocí soudního rozhodnutí o rozvodu manželství a mezi uzavřením dohody nebo rozhodnutím soudu o zrušení práva společného nájmu bytu manžely tedy toto právo stále trvá. Lze si nepochybně představit, že v

25) JUDr. M. Holub – JUDr. J. Fiala – JUDr. J. Bičovský – Občanský zákoník 9. vydání

v praxi může tato skutečnost přinášet mnoho vypjatých situací, zvláště v těch případech, kdy rozvedení manželé mají daleko k uzavření dohody ohledně toho, kdo bude dále nájemcem bytu.

a) Dohoda

Dohoda je jako v jiných případech zákonem preferovaný titul. Domnívám se, že dohoda by měla být preferovaným titulem rovněž u rozvádějících se manželů a je minimálně účelné těmto manželům doporučit, aby se o uzavření dohody alespoň pokusili. Na druhé straně připouštím, že ne v každém případě je dosažení dohody možné a z tohoto důvodu je zákonná úprava zahrnující další alternativu řešení nezbytná. Není-li totiž dohody ohledně nájmu bytu, lze se domáhat vydání soudního rozhodnutí ve věci.

Pokud mezi manžely dojde k platnému uzavření dohody, nelze se už následně soudně domáhat toho, aby právo společného nájmu bytu manžely bylo zrušeno soudním rozhodnutím, jelikož uvedená právní skutečnost nastala již okamžikem uzavření předmětné dohody. U soudu se tak lze domáhat jen splnění této dohody, a to v případech kdy není plněna dobrovolně.

Za významnou skutečnost týkající se dohody manželů ohledně nájmu bytu považuji, že ustanovení § 705 odst. 1 ObčZ nestanoví formu, v jaké má být dohoda rozvedených manželů uzavřena. Dle mého názoru však není taková právní úprava vhodná. V žádném případě bych pro uvedenou dohodu nenavrhoval obligatorní formu notářského zápisu, jako je tomu u některých, v této rigorózní práci zmíněných, manželských dohod, nicméně bych považoval za účelné, aby byli manželé ze zákona povinni uzavřít (za předpokladu, že je tu vůbec vůle) předmětnou dohodu v písemné formě a s úředním ověřením podpisů.

Jakákoli dohoda týkající se otázky bydlení je totiž dle mého názoru natolik významná, že by si povinnou písemnou formu zasloužila. Na podporu tohoto svého názoru se musím vrátit k rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu dle ustanovení § 24a ZOR, kdy jednou z podmínek, která musí být splněna, aby soud manželství

rozvedl je, že manželé předloží soudu písemnou smlouvu upravující vypořádání práv a povinností společného bydlení pro dobu po rozvodu. U takové smlouvy o uspořádání budoucího bydlení je přitom zcela bez právního významu, zda manželé bydleli na základě práva společného nájmu, na základě vlastnického práva, či zda toto vlastnické právo svědčilo pouze jednomu z nich. Ustanovení § 705 ObčZ sice výslovně hovoří o rozvedených manželích a dohodu dle tohoto ustanovení lze uzavřít jen po právní moci rozsudku, jímž bylo manželství rozvedeno (dohoda uzavřená před rozvodem manželství, která řeší otázku společného nájmu bytu na dobu po rozvodu manželství, by byla neplatná), nicméně jedná se dohodu stejného významu, jaký má dohoda, která je uzavírána v případě rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu v povinné písemné formě.

Ačkoliv tedy forma dohody není zákonem stanovena, vždy bych z důvodu právní jistoty bývalým manželům doporučil, aby předmětnou dohodu uzavřeli ve formě písemné, a to z důvodu, aby se předešlo případným sporům, které by v tak citlivé záležitosti, jako je právo bydlení, mohly vzniknout. Dohoda však s ohledem na zákonnou úpravu může být uzavřena pouze ústně, nebo dokonce konkludentně. Dohoda však nesmí vzbuzovat pochybnosti o tom, co chtěl její účastník projevit. Dohoda musí být rovněž v souladu se zákonem a s dobrými mravy. Dohoda může být také uzavřena formou soudního smíru.

Pokud jde o náležitosti dohody, lze doporučit, aby obsahovala zejména uvedení obou rozvedených manželů, specifikaci bytu, způsob jeho nabytí, řešení zániku práva společného nájmu, určení manžela, který se stane výlučným nájemcem bytu a dále také vyklizení druhého z bývalých manželů s uvedením, zda byt vyklidí po zajištění bytové náhrady či bez ní. Zajištění náhradního bytu (ubytování) není nutné tam, kde může dotčená osoba bez vážnějších překážek užívat byt svého nového manžela. Není rovněž vyloučeno, že se manželé dohodnou na pokračování společného užívání bytu, jakožto společní nájemci, nicméně v praxi nebývá taková dohoda příliš častá.

V praxi se může rovněž vyskytnout dohoda uzavřená mezi rozvedenými manžely pro období od rozvodu do doby zrušení společného nájmu soudem, jelikož manželé potřebují pro takové období upravit vzájemná práva a povinnosti. Tato dohoda však není dohodou uzavřenou ve smyslu ustanovení § 705 odst. 1 ObčZ.

b) Rozhodnutí soudu

Ačkoli dohoda ohledně úpravy společného bydlení je preferovaným titulem a lze ji doporučit, ne každý případ je v praxi dohodou možné řešit. V případě, že se manželé nedohodnou o společném bydlení, nezbyvá než situaci řešit soudně.

Soud na návrh jednoho z manželů rozhodne, že se ruší právo společného nájmu bytu a současně určí, který z manželů bude byt dále užívat jako nájemce. Řízení se tedy zahajuje na návrh, který musí podat jeden z rozvedených manželů. Zároveň soud rozhodne také o povinnosti druhého rozvedeného manžela byt vyklidit a odevzdat manželovi, který se stal výlučným nájemcem bytu. Konečně soud určí, zda manžel, který má byt vyklidit, přísluší bytová náhrada či nikoliv.

Podle ustanovení § 712 odst. 3 ObčZ má rozvedený manžel právo na náhradní byt. Náhradním bytem je byt, který podle velikosti a vybavení zajišťuje lidsky důstojné ubytování nájemce a členů jeho domácnosti. Uvedená zásada však neplatí bez výjimky a dává prostor soudu vzít v potaz okolnosti konkrétního případu. Tuto zákonnou úpravu lze hodnotit kladně, jelikož umožňuje zabránit případné tvrdosti či nespravedlnosti, která by mohla vzniknout. Ze stejného ustanovení ObčZ totiž vyplývá, že jsou-li pro to důvody zvláštního zřetele hodné, může soud rozhodnout, že rozvedený manžel má právo pouze na náhradní ubytování. Tyto důvody mohou spočívat například v závadném chování rozvedeného manžela. Náhradním ubytováním je pak byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu jiného nájemce.

Stejná situace, pokud jde o bytovou náhradu, je pak u družstevních bytů, kdy právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu nabyt jeden nebo oba

manželé za trvání manželství. V těchto případech, pokud se ovšem manželé nedohodnou, rozhodne soud o tom, který z manželů bude nadále jako člen družstva nájemcem bytu. Tímto rozhodnutím soudu současně zanikne společné členství rozvedených manželů v bytovém družstvu. Na tomto místě je však nezbytné upozornit na skutečnost, že členský podíl v bytovém družstvu představuje majetkovou hodnotu. Při rozhodování o dalším nájmu takového bytu a současně o osudu členského podílu musí soud přihlídnout k zásadám, které příslušné ustanovení ObčZ stanoví pro vypořádání SJM.

U družstevního bytu, kdy jeden z manželů nabyl právo na uzavření smlouvy o nájmu před uzavřením manželství (ustanovení § 704 odst. 2 ObčZ), zaniká právo společného nájmu samotným rozvodem manželství, jak již bylo uvedeno na jiném místě této práce. V takovém případě zůstane ze zákona právo užívat byt tomu z manželů, který nabyl práva na nájem před uzavřením manželství. Rozvedenému manželovi, který je povinen byt vyklidit, postačí poskytnout náhradní ubytování.

I v tomto případě je však správně dána možnost soudu, aby rozhodl odlišně, a to v případech, kdy shledá existenci důvodů zvláštního zřetele hodných. V takovém případě totiž rozhodne, že rozvedený manžel má právo na náhradní byt a nikoli pouze na náhradní ubytování. Posuzování těchto důvodů bude vždy záležet na okolnostech konkrétního případu, a bude vyžadovat citlivý přístup k rozhodování, jelikož konkrétní důvody zákon nestanoví. V praxi se bude nepochybně jednat o vážný zdravotní stav rozvedeného manžela, který je povinen byt vyklidit. Rovněž se bude jednat o případ, kdy byly tomuto z manželů svěřeny do péče nezletilé děti.

Při rozhodování o tom, který z manželů se stane výlučným nájemcem bytu (komu tedy nadále zůstane v užívání), soud vychází ze dvou zákonných hledisek uvedených v ustanovení § 705 odst. 3 ObčZ. Těmito zákonnými hledisky jsou zájmy nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele. Ne vždy a za všech okolností bude v zájmu nezletilých dětí, aby v bytě setrvaly (může jít např. o zdravotně nevhodný byt) a vhodnější může naopak pak být, aby děti takový byt opustily. Je

nezbytné zdůraznit, že soud musí vždy postupovat tak, aby se nezletilé děti nedostaly do těžko řešitelné situace. Zákon přitom nestanoví, že se musí jednat pouze o společné nezletilé děti rozvádějících se manželů. Může se tedy jednat i o nezletilé děti jednoho, případně obou manželů z předchozích manželství, či o děti osvojené jen jedním z manželů, pokud v bytě bydlí.

Tato dvě základní hlediska stojí na stejné úrovni, jelikož zákon neobsahuje preferenci některého z nich. Při střetu těchto hledisek tedy bude záležet výlučně na rozhodnutí soudu, které z nich upřednostní. Dle mého názoru by však měl jednoznačně převážet zájem nezletilých dětí, který je pro mě prioritou. Nebylo by sice od věci upřednostnit toto hledisko přímo zákonem, nicméně za současného stavu je dobré alespoň to, že toto hledisko může ve svém rozhodnutí upřednostnit soud.

Předmětná zákonná hlediska jsou hledisky prioritními, nicméně ze znění zákona vyplývá, že nejsou hledisky taxativními, což je nepochybně správné, jelikož situaci je nezbytné posuzovat i z jiných, podpůrných, nicméně neméně důležitých hledisek. Při svém rozhodování musí tedy soud posoudit situaci komplexně, a bere tak v potaz i jiná, v zákoně neuvedená hlediska. Těmi jsou např. vhodné využití bytového prostoru, užívání bytu před uzavřením manželství, zaměstnání manželů, jejich sociální a zdravotní poměry, zásluha o získání bytu či širší okolnosti rozvratu manželství. Jde-li o rozhodování o družstevním bytu, je nezbytné brát v úvahu jako jedno z hledisek rovněž stanovisko družstva.

K řízení o zrušení práva společného nájmu bytu je podle ustanovení § 88 písm. b) o.s.ř. příslušný soud, který rozhodoval o rozvodu manželství účastníků. Jedná se o jeden z případů zvláštní příslušnosti soudu namísto obecného soudu žalovaného.

4.4. Byt ve vlastnictví jednoho z manželů

Bydlení v bytě či domě, který byl před uzavřením manželství ve vlastnictví pouze jednoho z manželů, je další alternativou možného manželského bydlení.

V důsledku uzavření manželství vzniká druhému z manželů právo v bytě či domě bydlet. Toto právo se odvozuje od vlastnického práva jeho manžela. Pokud byl jeden z bývalých manželů vlastníkem bytu nebo domu, ve kterém bývalí manželé společně bydleli v době trvání svého manželství, už před uzavřením manželství, pak právo nadále bydlet v bytě nebo domě bude mít zcela logicky a v souladu s principy vlastnického práva, jakožto práva věcného, jeho vlastník. Druhý z bývalých manželů by po rozvodu manželství v bytě či domě pobýval bez právního důvodu. Jestliže pak vlastník podá žalobu na vyklizení, bude se muset druhý z manželů bez jakéhokoliv bytové náhrady vystěhovat. Příslušná ustanovení ObčZ o bytových náhradách se totiž vztahuje pouze na nájem bytu.

Stejná by pak byla situace i v případě, kdy by jeden z manželů měl k bytu či domu zřízeno právo odpovídající věcnému břemení bydlení.

Na tomto místě si dovoluji poukázat na skutečnost, že právní úprava je v případě bydlení manželů v bytě či domě, který již před manželstvím patřil jednomu z manželů, dle mého názoru nedostatečná. Jedná se přitom o problematiku, která je zcela jistě velmi významná. Zákon se v zásadě věnuje pouze nájemnímu bydlení a druh bydlení popsany v této kapitole a řešení situace po rozvodu manželství není upraven vůbec.

Jak již jsem několikrát uvedl, otázka bydlení je pro každého jedince otázkou zcela zásadní pro uspokojování základních lidských potřeb. Dle mého názoru by i v případě rozvodu manželství tam, kde druhému z manželů svědčilo pouze odvozené právo bydlení, měla existovat zákonná úprava, dle které by soud mohl rozhodnout o přiznání bytové náhrady pro toho z manželů, který musí po rozvodu společné bydlení opustit, a to z důvodů zvláštního zřetele hodných, které by soud posuzoval v konkrétním případě či za takové situace, kdy by vystěhování takového manžela bylo v rozporu s dobrými mravy.

V praxi si lze nepochybně představit situaci, kdy ten z manželů, kterému svědčí pouze odvozené právo bydlení, se po dlouhou dobu příkladě staral o domácnost, řádně pečoval o děti, na rozvratu manželství se nepodílel, nicméně po

rozvodu manželství musí společné bydlení bez náhrady opustit. Soud by v takovém případě mohl rozhodnout o přiznání bytové náhrady, přičemž až do doby jejího zajištění by tento z manželů neměl povinnost společné bydlení opustit.

Uzavření manželství a společné soužití dvou lidí je důležitým životním krokem. Dle mého názoru by měla existovat větší zákonná ochrana toho z manželů, kterému svědčí pouze odvozené právo bydlení v bytě či domě druhého manžela, a který se na rozvratu manželství nepodílel či jehož vystěhování bez přiznání bytové náhrady by bylo v rozporu s dobrými mravy (jako příklad by bylo možné uvést závažný zdravotní stav manžela).

Začlenění ustanovení se shora uvedeným obsahem do zákona, by dle mého názoru mohlo částečně eliminovat určitou neúměrnou tvrdost, která by mohla v některých případech rozvodu manželství nastat. Uvedené návrhy by nemusely bez dalšího platit přímo ze zákona, měla by zde být pouze ponechána možnost soudu, aby tak v odůvodněných případech mohl rozhodnout.

4.5. Byt služební, byt zvláštního určení a byt v domě zvláštního určení

Na závěr kapitoly zabývající se bydlením manželů po rozvodu jejich manželství se musím ještě ve stručnosti zmínit o bytech služebních, bytech zvláštního určení a bytech v domě zvláštního určení, jelikož bydlení v těchto bytech představuje další z možných způsobů manželského bydlení.

Skutečností zásadního významu je u těchto bytů ta skutečnost, že zde nemůže vzniknout společný nájem bytu manžely. Tyto byty tak zůstávají pouze v nájmu toho z manželů, kterému byly z nějakého důvodu dány do nájmu. Druhý z manželů má k tomuto bytu po dobu trvání manželství pouze právo na bydlení – jedná se tedy o další z příkladů odvozeného práva bydlení. V případě rozvodu manželství by pak druhý z manželů pobýval v takovém bytě bez právního důvodu. Jiná by však byla situace, kdy by nájemci bytu byli oba manželé, jakožto zaměstnanci pronajímatele. V takovém případě by oba obývali byt neodvozeným právem bydlení.

Podle ustanovení § 713 odst. 1 ObčZ, není rozvedený manžel, který po rozvodu užívá služební byt, jehož nájemcem je druhý z manželů, povinen se z bytu vystěhovat, dokud mu není zajištěn přiměřený náhradní byt. V odůvodněných případech však může soud rozhodnout, že stačí náhradní byt o menší podlahové ploše, nižší kvalitě a méně vybavený, případně i mimo obec, než je vyklizovaný byt nebo náhradní ubytování. Toto ustanovení se použije přiměřeně i na byty zvláštního určení a na byty v domech zvláštního určení. Ustanovení § 705 ObčZ nelze použít pro řešení dalšího užívání těchto bytů.

5. VÝŽIVNÉ

5.1. Obecně

Dalším aspektem souvisejícím s rozvodem manželství, který má dopad na majetkovou oblast, je povinnost poskytovat výživné.

Výživným se rozumí poskytování plnění za účelem uspokojování osobních a životních potřeb toho, komu má být poskytováno (strava, oblečení, bydlení, sportovní, kulturní a rekreační potřeby). Vyživovací povinnost a právo na výživné se vyznačují některými zvláštními charakteristikami. Předmětné právo a povinnost mohou totiž vzniknout pouze určitým osobám, které jsou navzájem spojeny buď příbuzenským svazkem nebo svazkem manželským. Dále může jít také o bývalé manžele. Toto právo a povinnost je vázáno pouze na určité osoby, a proto se někdy dokonce mluví o osobním právu (a na straně druhé povinnosti).

Vyživovací povinnost nemůže být převedena, a to ani právním úkonem povinného, ani dohodu povinného a osoby, která má na výživné právo. Stejně tak právo na výživné nelze postoupit, a to ani právním úkonem oprávněného, ani dohodou oprávněného a povinného. Jak výslovně uvádí ustanovení § 98 odst. 1 ZOR, právo na výživné se nepromlčuje. Promlčují se však práva na jednotlivá opětuující se plnění výživného (jednotlivé pohledávky výživného). Konečně právo na plnění výživného ani povinnost výživné poskytovat nemohou být předmětem započtení. Z uvedené zásady existuje jediná výjimka, dle které je možné započtení dohodou proti pohledávce výživného, nejde-li však o výživné pro nezletilé dítě. I při této jediné výjimce však nepřichází v úvahu započtení jednostranným právním úkonem, jak je běžné u obecného institutu započtení upraveného v ObčZ či obchodním zákoníku.

Povinnost poskytovat výživné bývá uložena rozhodnutím soudu. Až na základě takového rozhodnutí soudu vznikne vzájemný právní vztah mezi tím, kdo má výživné poskytovat (osobou povinnou) a tím, komu má být výživné poskytováno (osobou oprávněnou).

V české právní úpravě není obsaženo obecné pravidlo, jak určit rozsah vyživovací povinnosti. Zákon však obsahuje pravidla, ze kterých vyplývá, k jakým skutečnostem je soud povinen při určení rozsahu vyživovací povinnosti přihlídnout. Soud tedy při určení rozsahu vyživovací povinnosti přihlédne na jedné straně k odůvodněným potřebám oprávněného, musí však vzít v potaz rovněž schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Toto jsou tedy základní skutečnosti, ze kterých soud v našem právním prostředí vychází při určení rozsahu vyživovací povinnosti.

Současná úprava je dle mého názoru správná, jelikož nechává nezávislému soudu volné ruce při posuzování jednotlivých případů, které mohou být v praxi skutečně rozmanité. Svazovat soud nějakými formálnějšími pravidly při určování rozsahu vyživovací povinnosti by asi nebylo správné, a to zejména s ohledem na vývoj společnosti a neustále se měnící potřeby jejích členů, jakož i z důvodu rozdílnosti jednotlivých řešených případů.

Charakteristickým rysem plnění vyživovací povinnosti je, že se jedná o plnění dlouhodobé a opakující se. Výživné se také v zásadě platí v pravidelných opětuujících se částkách, a to ve většině případů v penězích. Částečné (dokonce i úplné) věcné plnění odpovídající hodnotě vyživovací povinnosti však se souhlasem oprávněného není vyloučeno.

Podle osobního statusu a vzájemného poměru povinného a oprávněného se rozlišuje pět druhů vyživovací povinnosti. Jedná se o vzájemnou vyživovací povinnost rodičů a dětí, vzájemnou vyživovací povinnost dalších příbuzných, vzájemnou vyživovací povinnost manželů, vzájemnou vyživovací povinnost rozvedených manželů a právo neprovdané matky na příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů. Pojednání o všech druzích vyživovací povinnosti by však bylo nad rámec této rigorózní práce. Z uvedeného důvodu se ve své práci věnuji pouze dvěma druhům vyživovací povinnosti, které mají přímou souvislost s rozvodem manželství, a to vyživovací povinnosti rozvedených manželů a vyživovací povinnosti rodičů k dětem.

5.2. Výživné rozvedeného manžela

Jestliže zaniklo manželství, zaniká současně i vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely. V případech, kdy manželství zaniklo rozvodem, vzniká zároveň nově vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely. Dříve byla tato povinnost označována jako příspěvek na výživu. Vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely se liší od vyživovací povinnosti mezi manžely. Liší se skutečnostmi, které jsou rozhodné pro vznik povinnosti výživné poskytovat, ale také svým rozsahem a důvody vyživovací povinnosti, či důvody zániku povinnosti výživné poskytovat ²⁶⁾.

Účelem této vyživovací povinnosti je v podstatě vyrovnání nestejně možnosti zabezpečit si přiměřenou životní úroveň. Nárok na výživné pro rozvedeného manžela (v praxi se jedná v převážné většině případů o manželku) nevzniká automaticky v důsledku rozvodu manželství, ale pouze při splnění zákonem stanovených podmínek.

Podle ustanovení § 92 ZOR může rozvedený manžel, který není schopen sám se živit, žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Pro rozsah vyživovací povinnosti je rozhodná především zásadní omezující klauzule, podle které může rozvedený manžel žádat, aby mu druhý pouze přispíval na přiměřenou výživu, a to navíc podle jeho možností, schopností a majetkových poměrů.

Rozvedený manžel tedy nemá nárok na zachování stejné životní úrovně, jakou měl za trvání manželství, má pouze právo na přiměřenou výživu. Není zde tedy požadavek na stejnou hmotnou a kulturní úroveň, jako je tomu u manželů za trvání manželství ²⁷⁾. Přiměřenou výživou se rozumí zajištění všech běžných životních potřeb, podle konkrétní životní situace potřebného. Nutno přitom přihlídnout k jeho věku a zdravotnímu stavu. Nemůže se jednat o zajišťování nadstandardní úrovně, ale zároveň nemůže jít ani pouze o úhradu nákladů na nejzákladnější životní potřeby, kterými jsou strava a bydlení.

26) S. Radvanová, M. Zuklínová – Instituty rodinného práva

27) JUDr. D. Kolářová – Výživné mezi manžely – Právo a rodina 4/2006

Zákonnou podmínkou příspěvku rozvedenému manželovi je skutečnost, že rozvedený manžel není schopen se sám živit. Po tuto dobu neschopnosti také trvá vyživovací povinnost jednoho rozvedeného manžela vůči druhému. Důvody neschopnosti se sám živit mohou být jak subjektivní – věk, zdravotní stav, neschopnost vykonávat soustavnou pracovní činnost z důvodu péče o malé děti, tak objektivní – nedostatek vhodných pracovních příležitostí v místě či nedostatek míst v dětských zařízeních v daném místě. Jak uvádí D. Mašek ²⁸⁾, soudy zpravidla považují rozvedenou manželku za neschopnou se sama živit v případech, kdy pečuje o děti do tří let věku, nebo o děti starší, avšak invalidní, nebo z jiného důvodu vyžadující zvláštní péči. V případech, kdy došlo k rozvodu manželství starších lidí, nebo k rozvodu déle trvajících manželství, spočívá důvod pro stanovení výživného uplatňovaný ženami v tom, že žena se po rozvodu nemůže uplatnit v pracovním procesu, protože se po dobu trvání manželství starala o děti či o domácnost a ztratila tak svou kvalifikaci. O přiznání výživného však pochopitelně může žádat i starší muž s nízkým starobním důchodem nebo muž s důchodem invalidním.

Z rozhodovací praxe soudů vyplývá závěr, že rozvedený manžel nemůže být nucen zpeněžovat svůj majetek, který mu slouží k zabezpečení přiměřeného životního standardu, aby byl schopen uspokojovat své potřeby (např. zařízení bytu, sportovní vybavení). Odlišná situace by byla u majetku, který přiměřený životní standard přesahuje.

Ustanovení § 92 odst. 1 ZOR předpokládá dohodu bývalých manželů ohledně vyživovací povinnosti. Dohoda o výživném je rozhodně nejjednodušším a často také nejlepším řešením, na druhé straně ne vždy řešením dosažitelným. ZOR o této dohodě nic bližšího nestanoví, z čehož lze dovodit, že se může jednat jak o dohodu ústní, tak i písemnou. V každém případě však lze s ohledem na právní jistotu účastníků doporučit dohodu písemnou. Pokud by však byla taková dohoda přikládána k návrhu na rozvod manželství podle ustanovení § 24a ZOR, musela by mít formu písemnou a navíc ověřeny podpisy účastníků.

28) Mgr. D. Mašek – Výživné po rozvodu – Rodinné právo 1/1999

Dohoda o plnění výživného pro rozvedeného manžela není obligatorní náležitostí návrhu na rozvod manželství ve smyslu ustanovení § 24a ZOR. Jestliže ale manželé takovou dohodu v požadované formě a s náležitostí ověření podpisů uzavřeli a přiřadili k dalším, kterými ZOR podle tohoto ustanovení rozvod podmiňuje, nabývá dohoda dnem právní moci rozsudku o rozvodu účinnosti a je právním důvodem plnění výživného v jejím smyslu ²⁹⁾.

Za praktické považuji ustanovení § 94 odst. 2 ZOR, které nabízí povinnému možnost uzavřít s oprávněným písemnou smlouvu o poskytnutí jednorázové částky. Povinný tedy může složit dohodnutou sumu na zaplacení všech v budoucnu splatných částek výživného rozvedeného manžela, a takto se jednou provždy zbavit povinnosti výživné platit. Předmětná smlouva může být zcela jistě již i přílohou žaloby o rozvod manželství podle ustanovení § 24a ZOR (zde by byla opět nutnost ověření podpisů účastníků dohody). Zvláštní kvalifikovaná forma pro tuto smlouvu není předepsána, nicméně některými autory je doporučována ³⁰⁾, a to z důvodu, aby se předešlo případným dodatečným sporům. Dle mého názoru však ale kvalifikovaná forma není nutná. Z této smlouvy uzavřené mezi rozvedenými manžely bude možno žalovat na plnění v případě, že dohodnutá částka nebude zaplacena dobrovolně

Tato tzv. odstupné má své výhody i nevýhody. Povinný má možnost vyrovnat se s touto povinností jednou provždy. Oprávněný pak zase získává větší finanční obnos, se kterým může naložit zcela podle své vůle. Na druhé straně však může být v některých případech obtížné správně odhadnout přiměřenou výši částky výživného.

Jak jsem již uváděl, ne v každém případě je reálné dosáhnout dohody, a to z různých důvodů. Nepodaří-li se tedy uzavřít s bývalým manželem dohodu o výživném, je nezbytné obrátit se s příslušným žalobním návrhem na soud. K přiznání výživného rozvedeného manžela může dojít jen na návrh, řízení není možné zahájit z úřední povinnosti.

29) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR sp.zn. 30 Cdo 135/2004, ze dne 4.5.2004

30) Jiří F. Haderka – Problematika výživného od účinnosti zák. č. 91/1998 Sb. – Právní praxe 10/1998

Návrh musí mít obecné náležitosti stanovené příslušnými ustanoveními o.s.ř. Musí z něj být patrné kdo ho činí, kterému soudu je určen, které věci se týká a co sleduje. Musí být také podepsán a datován. Návrh musí dále obsahovat jméno, povolání a bydliště účastníků (případně též jejich zástupců), vylíčení rozhodujících skutečností a označení důkazů. V návrhu na určení výživného rozvedeného manžela se uvádějí zejména údaje o tom, zda a kdy bylo manželství pravomocně rozvedeno, proč není žalobce schopen se sám živit a jaké jsou osobní, majtkové a výdělkové poměry obou bývalých manželů. K prokázání těchto skutečností musí být uvedeny navrhované důkazy. V žalobním petitu je zapotřebí uvést přesné údaje o tom, jakou výši výživného žalobce požaduje a od kdy.

Za nedostatek české právní úpravy v této oblasti považuji absenci jakéhokoli časového omezení pro podání žaloby ve vztahu k rozvodu manželství. To ve svém důsledku může vést k absurdním situacím, kdy výživné může být oprávněným požadováno po uplynutí desetiletí od rozvodu manželství, což po dlouhou dobu ponechává ve značné právní nejistotě druhého manžela. Dle mého názoru by mělo být do zákona začleněno určité časové omezení (např. pět let) od právní moci rozhodnutí soudu o rozvodu manželství. Pouze v této lhůtě by pak žaloba o přiznání výživného mohla být úspěšně podána.

Při zkoumání schopností, možností a majtkových poměrů žalovaného soud zkoumá dle ustanovení § 96 odst. 1 ZOR to, zda se žalovaný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majtkového prospěchu, případně zda nepodstupuje nepřiměřená majtková rizika. Soud tedy v praxi nebude například přihlížet k tomu, že manžel, který je úspěšným podnikatelem, je formálně ve ztrátě. Na druhé straně bude soud stejně postupovat i u žalobce. Pro přiznání výživného by tedy bez dalšího nemělo stačit to, že žalobce je evidován na úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání. Soud by měl tedy zkoumat, zda jde o objektivní nemožnost zaměstnání nebo zda žalobce prostě jen nemá o zaměstnání zájem.

Jak vyplývá z ustanovení § 98 odst. 1 ZOR, soud může přiznat výživné rozvedeného manžela nejdříve ode dne zahájení soudního řízení, tj. ode dne, kdy návrh na zahájení řízení dojde do podatelny soudu. Nárok na výživné rozvedeného manžela musí existovat nejpozději v době vyhlášení rozsudku. Pokud by tomu tak nebylo, musel by soud návrh zamítnout jako návrh předčasný. Při jednáních soudy provádějí důkazy výslechem účastníků a svědků, listinnými důkazy, či znaleckými posudky. Zpravidla si soudy vyžadují spisy o rozvodu účastníků.

Právo na výživné zaniká kromě běžných důvodů zániku (rozvedený manžel již je schopen se sám živit, povinný není schopen výživné poskytovat) také na základě dvou zvláštních důvodů. V prvním případě se jedná o situaci, kdy oprávněný uzavře nové manželství. Uzavřením nového manželství pak nastupuje vzájemná vyživovací povinnost mezi novými manžely. Druhým případem zániku je vyživovací povinnosti je pak smrt toho, kdo je k výživě povinen, a to z důvodu, že tato povinnost nepřechází na dědice povinného, jakož i smrt oprávněného. Za speciální případ zániku vyživovací povinnosti pak lze považovat uzavření smlouvy o poskytnutí jednorázové částky a její skutečné vyplacení, jak již bylo uvedeno výše.

Za určité omezující ustanovení ZOR ve vztahu k vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi je nezbytné považovat ustanovení § 96 odst. 2 ZOR, dle kterého nelze výživné přiznat, jestliže by to bylo v rozporu s dobrými mravy. Existenci tohoto ustanovení považuji za vhodnou, jelikož dle mého názoru představuje určitou pojistku proti případům nespravedlnosti. V praxi se bude jednat zejména o případy, kdy se rozvedený manžel požadující výživné, rozhodujícím způsobem podílel na rozvratu manželství. Soud však musí přihlídnout nejen k chování žalobce po celou dobu trvání manželství, ale také k jeho chování po rozvodu a k jeho chování v době, kdy o výživném rozhoduje.

Posouzení konkrétního obsahu tohoto pojmu bude záležet na jednotlivých případech a náleží příslušnému soudci. Z rozhodovací praxe soudů je znám rovněž případ, kdy soud nepřiznal výživné rozvedené manželce pro rozpor s dobrými

mravy, které spatřoval v tom, že manželka se dopustila trestné činnosti, která měla za následek rozvázání pracovního poměru a s tím související ztrátu možnosti výdělku.

Na závěr kapitoly zabývající se výživným rozvedeného manžela se musím ještě zmínit o tzv. sankčním výživném. Toto sankční výživné bylo zavedeno v roce 1998 novelou ZOR a je upraveno v rámci ustanovení § 93 ZOR. Dle předmětného ustanovení platí, že manžel, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému byla rozvodem způsobena závažná újma, může být chráněn tím, že po dobu nejdéle tří let od rozvodu manželství mu bude přiznáno výživné v té výši, která odpovídá vyživovací povinnosti mezi manžely. To znamená, že bude mít nárok na zásadně stejnou životní úroveň jako ten manžel, který se převážně podílel na rozvratu manželství. Tento nárok je podmíněn tím, že jsou kumulativně splněny dvě podmínky: (i) aktivně legitimovaná osoba se převážně nepodílela porušením manželských povinností na rozvratu manželství a (ii) rozvodem jí byla způsobena závažná újma. Předmětné ustanovení ZOR však v praxi nebývá příliš hojně využíváno.

Jak uvádějí někteří autoři ³¹⁾, tato právní úprava připouští přiznání nároku případně i tehdy, jestliže aktivně legitimovaná osoba rozvat spolupřivodila porušením svých manželských povinností, nikoli však převážně.

Nárok na sankční výživné je bezvýjimečně časově omezený, a to dobou tří let. Tříletá lhůta se počítá ode dne právní moci výroku soudu o rozvodu manželství a není prodlužitelná. Po uplynutí této lhůty však nic nebrání tomu, aby rozvedený manžel uplatnil právo na další výživné podle ustanovení § 92 odst. 1 ZOR. Soud může přiznat nárok na sankční výživné buď bez časového údaje – potom uplynutím tří let nárok zaniká ex lege, nebo lhůtu přímo vysloví. V úvahu přichází také jeho dřívější skončení z důvodu změny poměrů (ustanovení § 99 ZOR).

Autoři komentáře zákona o rodině ³²⁾ spojují tento zcela nový nárok s rozvodem manželství podle ustanovení § 24b ZOR. Proto podle nich nelze výživné

31) J. F. Haderka – Problematika výživného od účinnosti zák. č. 91/1998 Sb. – Právní praxe 10/1998

32) JUDr. M. Holub – JUDr. H. Nová – JUDr. J. Hyklová – Zákon o rodině a předpisy související

v této výši přiznat v těch případech, bylo-li manželství rozvedeno před 1.8.1998, a to i kdyby byly splněny podmínky ustanovení § 24b ZOR. Podle jiných autorů však spojitost s ustanovením § 24b ZOR není obligatorní.

5.3. Vyživovací povinnost rodičů k dětem

Oba rodiče, pokud jsou jako rodiče známi, mají vyživovací povinnost vůči svému dítěti. Tato povinnost rodičů je sice společná, což ale neznamená, že ji každý z rodičů plní ve stejném rozsahu a stejným způsobem. Nejde ani o povinnost, která zavazuje rodiče společně a nerozdílně³³⁾. Ustanovení § 85 odst. 2 ZOR totiž stanoví, že oba rodiče přispívají na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Za rodiče nelze přitom považovat výlučně biologické rodiče dítěte, ale také ty, jejichž rodičovství vyplývá z rozhodnutí soudu o osvojení. Není přitom rozhodné, zda rodiče dítěte jsou manžely či nikoli.

Pokud jde o trvání vyživovací povinnosti, pak tato vyživovací povinnost rodičů k dítěti vzniká okamžikem narození dítěte a trvá do té doby, dokud dítě není schopno se samo žít (ustanovení § 85 odst. 1 ZOR). Z tohoto ustanovení vyplývá, že pro trvání vyživovací povinnosti nemá význam dosažení zletilosti – tato povinnost totiž trvá až do doby, než je dítě schopno se samo žít. Neexistuje tedy žádná věková hranice, jejímž dosažením by tato vyživovací povinnost bez dalšího zanikla.

Dosažení zletilosti dovršením osmnáctého roku věku má tedy podle ZOR význam pouze z hlediska procesního. Do zletilosti dítěte může soud zahájit řízení o určení výživného i bez návrhu, zatímco po dosažení zletilosti může být takové řízení zahájeno jen na návrh oprávněného. Dítě je schopno se samo žít, jestliže je způsobilé zajišťovat ze svého své odůvodněné potřeby. Zdrojem finančních prostředků je pak zpravidla odměna za pracovní nebo jinou činnost. Je zřejmé, že v praxi budou věkové hranice dosažení způsobilosti zajišťovat ze svého své odůvodněné potřeby značně rozlišné. Některé dítě bude schopno ze svých příjmů zajišťovat své potřeby již po ukončení odborného učiliště v 18 letech věku, v jiném

33) S. Radvanová, M. Zuklínová – Instituty rodinného práva

případě při vysokoškolském studiu tomu tak může být třeba až ve 30 letech věku.

Výživné má přitom sloužit nejen k uspokojování všech odůvodněných hmotných potřeb (šatstvo, obuv), ale také dalších potřeb nezbytných pro úspěšnou výchovu dítěte (vzdělávání, kulturní, sportovní a rekreační potřeby).

Při posuzování odůvodněných potřeb dítěte je třeba vzít v úvahu též skutečnost, zda má dítě vlastní majetek a zejména zda tento majetek poskytuje dítěti nějaký výnos. K výnosu majetku pak soud přihlíží v každém případě. K majetku dítěte přihlíží jen podle jeho povahy (nepřihlíží se např. k prostředkům, kterým se dítěti dostalo z titulu náhrady škody či z pojistné smlouvy).

Jestliže mají rodiče více společných dětí, nestanovuje se výživné pro všechny děti jednou částkou, jelikož právo na výživné má každé dítě samostatně, podle svých odůvodněných potřeb, které mohou být samozřejmě u jednotlivců značně různorodé.

Z ustanovení § 85 odst. 2 ZOR vyplývá, že dítě má právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Pokud tedy rodiče dítěte spolu nežijí a jejich životní úroveň je značně rozdílná, lze se domnívat, že dítě má právo podílet se na životní úrovni toho z rodičů, jehož životní úroveň je vyšší.

ZOR předpokládá a preferuje dobrovolné plnění vyživovací povinnosti rodičů k dětem. Ne ve všech případech však dochází ze strany rodičů k dobrovolnému plnění vyživovací povinnosti. V takových případech rozhodne o povinnosti poskytovat výživné soud. Nejčastěji pak soudy upravují vyživovací povinnost k dětem právě v souvislosti s rozvodem manželství, i když nelze vyloučit ani soudní úpravu vyživovací povinnosti u rodičů, kteří žijí v manželství ve společné domácnosti.

S ohledem na skutečnost, že neexistuje žádná záruka toho, že výživné bude poskytováno dobrovolně, je úkolem státu, aby zejména nezletilému dítěti poskytl potřebnou ochranu. Pokud jde o výživné pro nezletilé dítě, je soud oprávněn zahájit řízení (i bez návrhu) jakmile zjistí, že rodiče (rodič) neplní svou vyživovací

povinnost dobrovolně. Podle ustanovení § 98 odst. 1 ZOR, lze výživné přiznat pouze ode dne zahájení řízení. Výjimku z uvedeného pak představuje nezletilé dítě, kdy lze přiznat výživné i za dobu nejdéle tří let zpět od tohoto dne. Soud pak v rozsudku rozhodne i o způsobu splácení dlužného výživného, a to ve většině případů formou splátek společně s řádným výživným. Výživné jinak soud obvykle stanoví v pravidelných měsíčních splátkách se splatností většinou k 15. dni měsíce k rukám toho z rodičů, kterému bylo dítě svěřeno do péče. Zvýšená zákonná ochrana nezletilých dětí je zcela jistě správná.

Ustanovení ZOR však nevylučují, aby rodiče dítěte uzavřeli dohodu o plnění vyživovací povinnosti namísto rozhodnutí soudu. V zájmu zajištění ochrany nezletilých dětí je třeba trvat na tom, aby taková dohoda byla schválena rozhodnutím soudu.

Jak již bylo uvedeno, při určování výše výživného soud vychází ze zákonného ustanovení, podle kterého na jedné straně oba rodiče mají povinnost přispívat na výživu svých dětí podle svých schopností, možností a majetkových poměrů, a na straně druhé má dítě právo podílet se na životní úrovni svých rodičů. Úkolem soudu v rámci jednání je tedy zjistit pravidelné příjmy a výdaje obou rodičů, zdravotní stav dítěte, jeho záliby a jejich nákladnost. Soud by měl také zjistit příjmy partnerů rodičů, pokud tyto existují.

Úkolem soudu je tedy určit výši výživného, přičemž pro jeho rozhodnutí budou v konečném fázi směrodatné: (i) věk a náklady dítěte a (ii) příjem toho z rodičů, jemuž je výživné stanovováno³⁴⁾. Pokud jde o výši výživného, neexistují žádné tabulky, maximální či minimální limity, z nichž by soudci při svém rozhodování vycházeli, což jak jsem již uváděl, je zřejmě správné, a to s ohledem na možnost posouzení každého konkrétního případu, vyvíjející se společnost a ponechání volné ruky soudci, který bude o věci rozhodovat. Bylo by nesmírně obtížné vyhovující tabulky a limity vytvořit. Výše výživného bude tedy vždy záviset na okolnostech konkrétního případu. Výši výživného může vždy ovlivnit

34) JUDr. D. Kolářová – Stručný průvodce opatrovnickým a rozvodovým řízením – Právo a rodina 3/2005

rovněž počet dalších vyživovacích povinností povinného (např. z předchozího manželství).

Velmi obtížná bývá činnost soudců v rámci určování vyživovací povinnosti pro děti podnikatelů. Zásadní otázkou je při stanovení vyživovací povinnosti v těchto případech prokazování příjmů podnikatelů.

Každý si jistě dokáže představit, jak obtížné může být prokázání jejich skutečných příjmů, jelikož podnikatelé jsou často účetně ve ztrátě nebo vykazují pouze minimální příjmy. Činnosti soudů v této oblasti zcela jistě napomáhá ustanovení § 85a odst. 1 ZOR.

Předmětné ustanovení ZOR totiž ukládá rodiči, který má příjmy z jiné než závislé činnosti podléhající dani z příjmů, povinnost prokázat soudu své příjmy, předložit podklady pro zhodnocení majetkových poměrů a umožnit soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních předpisů. Potřeba existence tohoto ustanovení vyplynula z vývoje podnikatelského prostředí v naší společnosti, kdy mnozí z rodičů působících v podnikatelské sféře nepředkládali řádně svá daňová přiznání či v nich neuváděli všechny potřebné skutečnosti. V praxi tedy docházelo k situacím, že soud zjistil z daňového přiznání minimální či nulové zisky, na druhé straně existovaly poznatky o vysoké životní úrovni povinného.

V případě povinného podnikatele tedy soudy provádí jako důkaz obvykle daňové přiznání povinného (pokud je tento společníkem obchodní společnosti, pak i daňovým přiznáním této společnosti), jakož i účetní evidencí, ze které lze v některých případech lépe zjistit, jaké jsou skutečné příjmy a majetkové poměry povinného. V našem prostředí není nikterak neobvyklý nákup luxusního automobilu podnikatelem, který značně zvýší jeho výdaje. V takovém případě bude vhodné citlivě posoudit, zda se skutečně jedná o výdaj nutný k dosažení příjmu, přičemž výživné pro nezletilé dítě by před takovým výdajem mělo mít přednost.

Zásadní význam má pak určitý druh sankce zakotvený v ustanovení § 85a odst. 1 ZOR, bez které by předmětné ustanovení nemělo takovou váhu a bylo by podstatně hůře vynutitelné. Aby se rodiče (podnikatelé) plnění této povinnosti nevyhýbali, zakotvuje zákon nevyvratitelnou právní domněnku o výši příjmů takového rodiče tak, že jeho příjem činí patnáctinásobek částky životního minima určeného zákonem č. 463/1991 Sb., o životním minimu. Toto ustanovení pak přenáší důkazní břemeno ohledně majetkových poměrů na povinného rodiče.

V souvislosti s touto nevyvratitelnou právní domněnkou bych rád poukázal na závěr jednoho soudního rozhodnutí. Krajský soud v Praze totiž dovodil, že jestliže soud při zjišťování příjmů rodiče postupuje podle ustanovení § 85a odst. 1 ZOR, věty druhé, nemůže svůj závěr o příjmech tohoto rodiče utvořit na základě jiných skutkových zjištění³⁵⁾.

Použití částky životního minima vybral zákonodárce velice vhodně, jelikož tato částka není konstantní, naopak mění se společně se změnou ekonomických podmínek ve společnosti. Z toho důvodu pak odpadá nutnost měnit příslušné ustanovení ZOR v případě změny poměrů ve společnosti, jak by tomu muselo být, kdyby ZOR používal v předmětném ustanovení nějakou konkrétní částku.

V současné době se tedy zákonem upravená ochrana nezletilých dětí při stanovování výživného ze strany jejich rodičů, podnikatelů, jeví jako dostatečná, jelikož příslušné soudy mají dostatek prostředků, aby mohly spolehlivě zjistit příjmy a skutečné majetkové poměry podnikatelů a aby bylo možné stanovit výši výživného ve správné a odpovídající výši.

Je mimo jakoukoli pochybnost, že příjmy a majetkové poměry povinného rodiče se v době vydání rozhodnutí soudu o výživném a po uplynutí určité doby po vydání tohoto rozhodnutí, mohou lišit, a to v některých případech značně. ZOR však na tuto situaci pamatuje v rámci ustanovení § 99 odst. 1. Změní-li se totiž poměry, může soud i bez návrhu změnit dohody a soudní rozhodnutí o výživném pro nezletilé děti. Pokud jde o výživné pro děti zletilé, může k této změně dojít

35) Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 20.3.2002, sp. zn. 26 Co 69/2002

pouze na návrh. Ve většině případů však soudy rozhodují o změně výživného na návrh, který může podat jak oprávněný, tak povinný.

Předmětné ustanovení ZOR vyjadřuje zásadu, že úprava výživného se děje vždy podle stavu, který je zde v době vydání rozhodnutí soudem. Postupem času však může dojít jak ke změně potřeb oprávněného (zejména s přibývajícím věkem dítěte), tak ke změně možností povinného plnit vyživovací povinnost v dosavadním rozsahu. Tyto skutečnosti mohou odůvodnit zvýšení nebo snížení částek výživného.

Jak uvádějí autoři komentáře k ZOR ³⁶⁾, musí jít o změnu poměrů závažnějšího rázu, nikoli jen o změnu zcela přechodnou. Povinností soudu je pak spolehlivě zjistit, kdy došlo ke změně poměrů a podle takto zjištěných skutečností určit počátek změněné vyživovací povinnosti rodičů vůči dětem.

Dle mého názoru je vhodné, aby se rodiče dohodli, jak budou přispívat na výživu svého společného dítěte. Je především v jejich zájmu, aby jejich dítě mělo ty nejlepší podmínky pro řádný vývoj. V praxi se však lze setkat i s případy, kdy se někteří rodiče plnění své vyživovací povinnosti brání, což může být pro někoho těžko pochopitelné. V některých případech vypadá situace tak, že se rodiče po rozvodu manželství chovají, jako by zapomněli, že vůbec kdy nějaké děti měli.

Na závěr této kapitoly se chci ještě zmínit o tzv. tezauraci výživného, která je upravena v rámci ustanovení § 97 odst. 2 ZOR a možnosti tvorby úspor upravené v ustanovení § 85a odst. 2 ZOR. Obě ustanovení ZOR považuji za praktická a využitelná.

Novela ZOR z roku 1998 s posílením institutu vyživovací povinnosti k dětem zakotvila možnost soudu, aby v případech zvláštního zřetele hodných u výživného pro dítě rozhodl o povinnosti povinného složit peněžní částku pro výživné splatné v budoucnu předem. Soud je přitom povinen učinit příslušná opatření zaručující pravidelnou výplatu měsíčních splátek odpovídajících stanovenému výživnému, když v rozsudku určí povinnost finančního ústavu

36) JUDr. M. Holub – JUDr. H. Nová – JUDr. J. Hyklová – Zákon o rodině a předpisy související

výživné pravidelně poukazovat. Finanční prostředky by měly být uloženy na vázaném účtu u spolehlivého peněžního ústavu, který vyberou rodiče nebo určí soud. Oprávněný rodič tedy neobdrží výživné dopředu, ale má jistotu, že po určité období bude výživné pravidelně uhrazováno. Nejedná se o zproštění vyživovací povinnosti poukázáním jednorázové částky. Jedná se pouze o zálohu na výživné splatné v budoucnosti. Vzhledem k tomu, že vyživovací povinnost trvá do té doby, než jsou děti schopny se samostatně živit, nemůže být soudu známo jak dlouho bude tento stav odkázanosti dětí na rodiče trvat³⁷⁾.

Za případy zvláštního zřetele hodné je možné považovat takové případy, kdy má povinný nepravidelné příjmy, platí výživné jak se mu to hodí, podniká a prokazatelně podstupuje majetková rizika a jsou obavy, že by výživa dítěte nebyla v budoucnu zajištěna, nebo v případě, že povinný hodlá na delší čas vycestovat do ciziny a vymáhání výživného by bylo problematické.

Budoucnost dítěte lze tam, kde to majetkové poměry povinného rodiče připouštějí, zajistit i tvorbou úspor zabezpečujících zejména přípravu dítěte na budoucí povolání. S ohledem na skutečnost, že zákon používá výraz zejména, nebude se u úspor jednat vždy pouze o účel přípravy na budoucí povolání dítěte. Přínosné nepochybně budou i úspory na budoucí bydlení, sportovní či uměleckou kariéru a podobně. Nad používáním těchto finančních prostředků, které by měly být odděleny od běžného výživného, a které jsou účelově vázány, by měl mít kontrolu povinný rodič, případně i soud. Tyto finanční prostředky by také mohly být poukazovány na vázaný účet, který by měl být opět zřízen rodiči nebo soudem u spolehlivého peněžního ústavu.

Toto jsou tedy dva druhy vyživovací povinnosti, které mají přímou souvislost s rozvodem manželství. Dle mého názoru je právní úprava výživného obsažená v příslušných ustanoveních ZOR úpravou dostatečnou a funkční, která dokáže spolehlivě ochránit zájmy oprávněných osob, zvláště pak zájmy nezletilých dětí.

37) JUDr. Z. Králíčková Ph. D. – Vyživovací povinnost rodičů k dětem – Rodinné právo 6/1999

6. DĚDĚNÍ

Pokud se mám ve své rigorózní práci komplexně zabývat právními následky rozvodu v oblasti majetkové, musím se pro úplnost nutně, i když pouze velmi stručně, zmínit i o institutu dědictví, jelikož rozvod manželství má dopad i na tuto oblast, která se rovněž týká majetku.

Zákon rozlišuje jednak dědice ze zákona, jednak dědice ze závěti, tzv. testamentární dědice. Manžel zůstavitele patří přitom do první, případně druhé skupiny zákonných dědiců zůstavitele a má tedy dá se konstatovat privilegované postavení. Dle ustanovení § 473 odst. 1 ObčZ dědí v první skupině zůstavitelovy děti a manžel nebo partner, každý z nich stejným dílem. V případě, že nedědí zůstavitelovy děti, dědí dle ustanovení § 474 odst. 1 ObčZ ve druhé skupině manžel, partner, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Dědici této druhé skupiny dědí stejným dílem, manžel nebo partner však mají mezi dědici privilegované postavení, jelikož vždy dědí v této skupině nejméně polovinu dědictví.

Dnem právní moci rozhodnutí soudu, kterým bylo manželství rozvedeno, ztrácí manželé postavení zákonného dědice ve shora uvedeném smyslu. Neznamená to však, že by bývalí manželé byli ze vzájemného dědění absolutně vyloučeni, jelikož existuje možnost dědění na základě závěti. V určitých případech by přicházelo v úvahu rovněž dědění jako tzv. spolužijící osoba.

7. VYBRANÉ PROCESNÍ OTÁZKY

Poslední kapitolu před samotným závěrem této rigorózní práce bych rád věnoval některým otázkám, které se váží k jednotlivým druhům soudního řízení, které souvisí s rozvodem manželství. O průběhu soudního řízení, rozhodnutí soudu, povinnostech účastníků či náležitostech a přílohách jednotlivých návrhů, již bylo pojednáno v rámci jednotlivých kapitol. Z uvedeného důvodu považuji za účelné v rámci této kapitoly již pouze stručně doplnit aspekty týkající se příslušnosti soudů, výše soudních poplatků a podobně.

Za nejvýznamnější druhy řízení, které souvisejí s tématem mé rigorózní práce, je nezbytné považovat samotné řízení o rozvod manželství, dále pak řízení týkající se vypořádání SJM a konečně řízení o určení vyživovací povinnosti, ať již k rozvedenému manželovi nebo k dětem. Těmto jednotlivým druhům řízení se tedy budu v rámci této kapitoly věnovat.

a) Řízení o rozvod manželství

Rozvodové řízení není v české právní úpravě řízením samostatným a obecně se na něj vztahují příslušná ustanovení o.s.ř. týkající se řízení sporného. Přesto však existují některá specifická ustanovení, která platí pouze pro rozvodové řízení, jelikož se jedná o řízení, ve kterém se rozhoduje o osobním stavu účastníků.

Řízení o rozvod manželství může být zahájeno pouze na návrh některého z manželů – soud nemůže zahájit toto řízení bez návrhu, jelikož se jedná o ryze osobní právo manželů. I v případech, kdy oba manželé s návrhem souhlasí, je rozvodové řízení stále řízením sporným a manželé nemohou podat žalobní návrh společně. V případě rozvodu manželství dle ustanovení § 24a ZOR se druhý manžel pouze k návrhu připojí.

Žalobu je třeba podat ve dvojím vyhotovení k příslušnému soudu, kterým je dle ustanovení § 88 písm. a) o.s.ř. okresní nebo obvodní soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v České republice za předpokladu, že v obvodu tohoto soudu bydlí alespoň jeden z manželů. Pokud takového soudu není, je

příslušný obecný soud žalovaného, a není-li ani takového soudu, je příslušný obecný soud žalobce. Na žalobu je třeba vylepit kolek ve výši 1.000,- Kč, pokud žalobce není osvobozen od soudních poplatků, jak tomu bývá v případech žen na mateřské dovolené, jejichž příjem je pod hranicí životního minima. Je pochopitelně možné s úhradou soudního poplatku počkat až na výzvu soudu, nicméně tento postup nelze doporučit, jelikož samotné řízení prodlouží. V řízení rozhoduje samosoudce.

S ohledem na skutečnost, že rozhodnutí vydané v řízení o rozvod manželství je rozhodnutím statusovým a rovněž s ohledem na skutečnost, že po právní moci předmětného rozhodnutí může některý z účastníků uzavřít manželství nové, vylučuje o.s.ř. možnost uplatnění mimořádných opravných prostředků proti pravomocnému rozhodnutí soudu o rozvodu manželství, tj. obnovu řízení a dovolání, což je s ohledem na právní jistotu účastníků v takto citlivé oblasti zcela jistě velmi důležité.

b) Řízení o vypořádání SJM

Soudní řízení o vypořádání SJM není automatické v případě každého rozvodu manželství. Jak již bylo uvedeno, manželé mohou SJM vypořádat dohodou, případně ve lhůtě tří let od zániku SJM nepodá žádný z nich příslušnou žalobu a uplatní se zákonná domněnka vypořádání SJM.

Řízení se stejně jako rozvodové řízení zahajuje na návrh jednoho z manželů a nemůže být zahájeno ze strany soudu i bez návrhu. Předmětný návrh se označuje jako žaloba a podává se ve dvojím vyhotovení k okresnímu nebo obvodnímu soudu, který rozhodoval o rozvodu manželství účastníků řízení (ustanovení § 88 písm. b) o.s.ř.). Řízení je rovněž zpoplatněno, což znamená, že na žalobu je nezbytné vylepit kolek ve výši 1.000,- Kč a navíc 3.000,- Kč za každou vypořádanou nemovitost. I v tomto případě rozhoduje samosoudce.

Toto řízení je ze tří druhů řízení, o kterých se zmiňuji, řízením nejzdlouhavějším. V praxi se vyskytují i případy, které se projednávají pět a více

let. Manželé by z tohoto důvodu měli dobře zvážit, zda toto řízení podstupovat či zda spíše nenajít určité kompromisní řešení. Dokazování je v případě sporu značně obšírné a zdlouhavé, jsou vyslýcháni svědci a pořizovány znalecké posudky jednotlivých majetkových hodnot. Soud ve věci rozhoduje rozsudkem.

c) Řízení o určení vyživovací povinnosti

Toto řízení může být na rozdíl od shora uvedených řízení v určitém případě zahájeno i bez návrhu. Jedná se o případ výživného pro nezletilé dítě, kdy je soud oprávněn zahájit řízení i bez návrhu jakmile zjistí, že rodiče (rodič) neplní svou vyživovací povinnost. Obvykle ale bývá řízení zahajováno na návrh. Rovněž v tomto druhu řízení rozhoduje samosoudce.

Řízení o určení vyživovací povinnosti rodičů k dětem jsou dle ustanovení § 11 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, osvobozena od povinnosti platit soudní poplatek. V rámci řízení o určení vyživovací povinnosti pro rozvedeného manžela je dle ustanovení § 11 odst. 2 zmíněného zákona navrhovatel osvobozen od povinnosti platit soudní poplatek.

K řízení o určení (úpravu) vyživovací povinnosti jsou příslušné okresní (obvodní) soudy. Pokud jde o vyživovací povinnost k nezletilému dítěti, bude dle ustanovení § 88 písm. c) o.s.ř. příslušný soud, v jehož obvodu má nezletilé dítě na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, případně jiných rozhodujících skutečností své bydliště. V případě řízení o určení vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi či zletilému dítěti, je ve smyslu ustanovení § 85 odst. 1 o.s.ř. příslušným okresní nebo obvodní soud, v jehož obvodu má žalovaný bydliště a nemá-li bydliště, soud, v jehož obvodu se zdržuje.

8. ZÁVĚR

Rozvod manželství bývá pro všechny zúčastněné subjekty ve většině případů záležitostí nepříjemnou, nutno však podotknout, že současná právní úprava umožňuje provést rozvod kultivovaně, ovšem vždy pouze za předpokladu, že to rozvádějící se manželé dokáží. Je nezbytné rovněž poukázat na skutečnost, že rozvod manželství není v naší společnosti záležitostí nikterak neobvyklou, spíše naopak. V současné době se můžeme setkat s vysokým počtem projednávaných návrhů na rozvod, když dle údajů Českého statistického úřadu se počet rozvodů od roku 1990 pohybuje v průměru okolo 30.000 rozvodů ročně. Z různých výzkumů přitom vyplývá, že s odstupem deseti let od rozvodu manželství uvádí přibližně třetina dotázaných osob, že by se s dosaženými zkušenostmi znovu nerozváděly a v minulosti uskutečněného rozvodu litují. Přes uvedené však pravděpodobně bude Česká republika i nadále patřit k zemím s jednou z nejvyšších úrovní rozvodovosti v Evropě.

Mezi nejvýznamnější příčiny rozvratu manželství patří nevěra, rozdílnost povah a zájmů, hrubost mezi manžely, alkohol, duševní choroba, sexuální nesouznění a v poslední době i hráčská vášeň. Z tohoto poměrně obsáhlého výčtu pouze hlavních příčin rozvratu manželství vyplývá, že hledat tu nejzásadnější příčinu současné vysoké míry rozvodovosti je značně obtížně, ne-li nemožné.

Rozvod představuje pro všechny zúčastněné osoby zpravidla vždy značný psychický nápor a ve většině případů také u jednoho z bývalých manželů zásah do jeho životního standardu. Při vysokých cenách vlastního bydlení dochází v některých případech k situacím, kdy manželé jsou nuceni i po rozvodu setrvávat ve stejné domácnosti, což pochopitelně není příjemné pro nikoho ze zúčastněných. Majetková oblast, která byla předmětem mé práce, je rozvodem manželství významně zasažena.

Rozvod manželství nepůsobí jen to, že rozvedení manželé mají nadále statut rozvedeného občana a zanikají mezi nimi vzájemná práva a povinnosti vyplývající z našeho právního řádu (např. žít spolu, být si věrni, zástupčí právo manželů atd.).

Rozvodem manželství se hlavně rozpadá jejich rodina. Složitější je pak vždy pochopitelně situace v případech, kdy manželé mají nezletilé děti. Tito manželé by si měli více uvědomovat svoji odpovědnost vůči dětem, které rozchod rodičů může poznamenat na celý život. Na druhé straně však zachovávat manželství pouze kvůli dětem není dle mého názoru správná cesta, jelikož v případě rozvráceného manželství nemohou vzájemné vztahy fungovat tak, aby to bylo pro nezletilé děti prospěšné. Nezletilé děti nenesou vinu na rozpadu manželství svých rodičů a je pro ně ve většině případů obtížné vyrovnat se se ztrátou jednoho z nich. Rozvádějící se manželé by si zejména toto měli uvědomit a měli by dětem tuto nelehkou životní situaci co možná nejvíce usnadnit.

Není však pravidlem, že každý rozvod musí být rozvodem konfliktním. Novela ZOR z roku 1998 zavedla rozvod na podkladě dohody manželů, což lze nepochybně hodnotit velmi kladně. Rozvod se tak může stát důstojným a slušným rozchodem manželů, kteří již nevidí možnost nadále setrvávat ve společném manželství.

Samotné rozvodové řízení může v současné době probíhat klidněji, jelikož těžiště sporů se přesunulo do řízení, které se týká nezletilých dětí. Když pak po několika měsících ode dne podání žaloby dojde k samotnému rozvodovému řízení, nebývá již situace tak vyostřena jako na počátku a manžel, který žalobu nepodal bývá většinou s rozvodem smířený. V řízení o rozvod manželství se soud vždy musí pokusit o dosažení smíru, nicméně tento pokus bývá ve většině případů spíše pokusem formálním.

Dle mého názoru je pro důstojný průběh rozvodu manželství vždy nutné, aby se účastníci dokázali oprostít od vzájemného napadání a obviňování a dokázali se shodnout na příčinách rozvratu manželství. Tak lze nepochybně předejít mnohým nepříjemným situacím a celá záležitost může být také vyřešena rychleji. Takovýto postoj manželů platí samozřejmě i pro případ vypořádání jejich zaniklého SJM.

Před samotným rozvodovým řízením může být důležitá práce právních zástupců účastníků, kteří správným vysvětlením mohou napomoci nespornému či alespoň méně konfliktnímu průběhu řízení a ústního jednání u soudu, což může přinést pozitivum v tom, že rozvedení manželé neodcházejí od soudu jako nesmiřitelní nepřátelé a do budoucna mohou nalézt určitou cestu vzájemné komunikace, která usnadní situaci zejména jejich dětem.

V rozvodové praxi se vyskytuje pouze minimum případů, kdy soud po provedeném rozvodovém řízení manželství nerozvede a podanou žalobu zamítne, což je dle mého názoru správné. Současný přístup k rozvodům je totiž postaven na myšlence, že není možné jednoho z manželů nutit v manželství setrvávat, pokud sám na dalším setrvání v manželství nemá zájem. Opačný přístup státu k rozvodové politice by měl zřejmě daleko k demokratickým principům a rozhodování každého člena společnosti o způsobu svého života.

Pokud jde o současnou českou právní úpravu rozvodové, a s manželstvím a jeho zánikem související, problematiky, považuji ji v zásadě za dobrou a ubírající se správným směrem, což však neznamená, že by nemohla být v určitých ohledech preciznější. Na některých místech totiž zákonná úprava chybí, případně by bylo vhodné některá stávající ustanovení doplnit, což bylo podrobněji uvedeno v příslušných kapitolách této rigorózní práce. Jako příklad lze uvést nedostatečnou úpravu manželského bydlení a bydlení po rozvodu, která v žádném případě nepostihuje všechny v praxi se vyskytující alternativy. Rovněž by nebylo od věci přijmout úpravu, dle které by soud mohl z důvodů zvláštního zřetele hodných rozhodnout o přiznání bytové náhrady pro toho z manželů, který bydlel pouze na základě odvozeného práva a který musí po rozvodu společné bydlení opustit. Dále bych rovněž ze zákona časově omezil možnost rozvedeného manžela úspěšně se u soudu domoci přiznání výživného proti svému bývalému manželovi.

Instituty rodinného práva jsou v naší právní úpravě stále rozděleny do samostatných kodexů. ObčZ je sice základním pramenem soukromého práva, nicméně jej doplňují zvláštní poměrně obsáhlé zákony, které samostatně upravují

tradiční občanskoprávní instituty. Se změnami v naší společnosti po roce 1989 se začalo uvažovat o rozsáhlé rekodifikaci ObčZ, ve skutečnosti však byly jednotlivé problémy řešeny pouze prostřednictvím rozsáhlejších i méně rozsáhlých novel.

O začlenění norem rodinného práva obsažených v ZOR do ObčZ, jakožto pilíře soukromého práva v rámci jeho rekodifikace, již bylo mnoho prodiskutováno a napsáno. Do dnešního dne však zůstává právní úprava rozdělená. Rodinné právo je nezbytné považovat za právo soukromé i přes to, že obsahuje řadu kogentních norem, a jako takové by zřejmě součástí základního soukromoprávního kodexu být mělo.

Od dubna roku 2005 je na serveru juristic zveřejněno paragrafové znění nového návrhu ObčZ. Dle předmětného návrhu by měl být ObčZ reformován cestou úplné rekodifikace, která vytvoří obsahově, systematickým uspořádáním, volbou terminologie a uspořádáním i podobou jednotlivých normativních konstrukcí celkový rámec a normativní základ pro celé soukromé právo. ZOR by měl být celý zrušen a úprava rodinného práva by měla být vrácena do ObčZ. Rodinné právo by přitom mělo tvořit jediný celek, aniž by bylo rozděleno a úprava kodexová doplňována zvláštním zákonem, popř. zákoníkem. Rodinnému právu by pak měla být věnována samostatná část (druhá z celkových pěti). Návrh nové úpravy ObčZ se týká rovněž institutů, kterými jsem se zabýval v rámci této práce, proto považuji za účelné se alespoň v krátkosti zmínit o navrhované nové právní úpravě týkající se těchto institutů.

Pokud jde o úpravu rozvodu manželství, nová úprava nenavrhuje zásadnější změny, které dle mého názoru ani nejsou zapotřebí. Rozvrat manželství, jakožto jediný rozvodový důvod, by měl zůstat zachován. Výslovně by mělo být upraveno dosažení lhůt ke dni podání návrhu na rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, což je však již v současné době dovozováno.

Právní úprava SJM se dle návrhu vyznačuje dispozitivitou, a to zásadně ve všech směrech. Mělo by platit, že se zákonný manželský majetkový režim uplatní pouze v případě, že se snoubenci nebo manželé nedohodnou jinak, což je dle mého

názoru zcela v pořádku. Současný rozsah SJM by měl zůstat nezměněn, pouze by mělo dojít k přesnějšímu vymezení jednotlivých součástí SJM a okamžiku, kdy se stávají součástí SJM, což by dle mého názoru nebylo na škodu. Pro dohody týkající se SJM by mělo platit obecné pravidlo zakazující jednat v rozporu s dobrými mravy a dotýkat se práv třetích osob, což lze dle mého názoru dovodit i ze stávající právní úpravy. Podrobněji by měla být upravena problematika hospodaření se SJM, což je odůvodňováno ochranou slabšího manžela (např. možnost dovolat se neplatnosti určitých úkonů), ochranou nezletilých dětí (např. omezení dispozic manžela s věcmi v jeho vlastnictví, které ale představují vybavení společné domácnosti, popř. slouží potřebám nezletilých dětí a konečně ochranou třetích osob, zejména věřitelů. Takto navrženou novou úpravu hodnotím kladně. Úprava zániku SJM a jeho následného vypořádání by se neměla od stávající příliš lišit. Dohodou by bylo možné vypořádat pouze část společných majetkových práv a závazků. Osobně se ztotožňuji s návrhem, dle kterého nebude způsobena neplatnost dohody o vypořádání SJM, dojde-li k jejímu uzavření před zrušením nebo zánikem SJM. Pokud se tak stane, bude se tím rozumět, že k uzavření dohody o vypořádání došlo s odkládací podmínkou, že SJM bude zrušeno nebo že zanikne. Pro tyto případy bude stanoveno, že se účinky vypořádání vztahují vždy k tomu dni, kdy došlo ke zrušení SJM nebo k jeho zániku. Odkládací podmínky jsou běžně využívány u jiných typů smluv a v podstatě nevidím důvod, proč by tomu tak nemohlo být i u smluv vypořádávajících SJM. Již za současné právní úpravy navíc k takovým situacím dochází u rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu.

Pozitivně je nezbytné hodnotit ucelenou úpravu manželského bydlení, která je za stávajícího stavu naprosto nedostatečná, jak jsem již na příslušných místech této práce uváděl. Návrh nového ObčZ koncentrovaně upravuje všechny situace, které mohou v souvislosti s bydlením manželů nastat (včetně v současné právní úpravě chybějící domy nebo byty ve vlastnictví jednoho z manželů) s tím, že manželu, který bude ať již od počátku, anebo posléze ve slabším postavení, bude poskytnuta náležitá ochrana (zejména právo bydlení, zákaz těch dispozic s domem nebo bytem, které by mohly omezit nebo znemožnit bydlení rodiny, právo na vznik

práva odpovídajícího věcnému břemeni apod.), nikoli však ochrana neomezená, jelikož je nezbytné respektovat práva třetích osob.

Konečně pokud jde o výživné, rovněž zde příliš nového nově navržená úprava nepřináší. Při určení vyživovací povinnosti bude důraz položen na dohodu manželů (s odkládací podmínkou), resp. bývalých manželů, včetně úpravy rozsahu a formy či způsobu poskytování výživného (placení důchodu, jednorázová úhrada). Teprve pokud nedojde k dohodě, bude následovat rozhodnutí soudu.

Návrh nového ObčZ dle mého názoru obsahuje pozitiva pro ty instituty rodinného práva, kterými jsem se v rámci této rigorózní práce zabýval, a to zejména v oblasti manželského bydlení. Návrh nového ObčZ rovněž reaguje na změny v naší společnosti, které potřebují odpovídající legislativní úpravu. Soustředění úpravy rodinného práva systematicky na jediné místo soukromoprávního kodexu by bylo pravděpodobně vhodné řešení, když by odpadla i nutnost pracovat s více předpisy. V současné době a zejména za současné politické situace však nelze spolehlivě určit, kdy by mohl být případně nový ObčZ projednáván a zda by byl v navržené podobě schválen.

Jak již jsem v této práci uváděl, i přes určité výhrady, které jsem uváděl v jednotlivých kapitolách, považuji současnou právní úpravu týkající se rozvodu manželství a následků vyvolaných rozvodem v majetkové oblasti za právní úpravu v zásadě fungující. Osobně se však neztotožňuji s vysokou mírou rozvodovosti, která v České republice již po dlouhou dobu panuje, což však není ovlivněno právní úpravou, ale spíše stavem naší společnosti. Tento můj postoj je zřejmě ovlivněn také tím, že jsem sám vyrůstal v rozvedeném manželství.

LITERATURA

- S. Radvanová, M. Zuklínová – Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, C. H. Beck, 1999
- Prof. JUDr. J. Dvořák, CSc. – Majetkové společenství manželů, ASPI Publishing, 2004
- M. Hrušáková, Z. Králíčková – České rodinné právo – Masarykova universita Brno, 2. vydání 2001
- Doc. JUDr. M. Hrušáková – Rodinné právo v aplikační praxi – Rozvod – děti – výživné – Edice Právních rozhledů
- JUDr. R. Veselá a kolektiv – Rodina a rodinné právo, Eurolex Bohemia, 2003

Zákony

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
- Zákon č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii
- Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu
- Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích

Komentáře

- JUDr. M. Holub – Judr. H. Nová – JUDr. Jana Hyklová – Zákon o rodině a předpisy související – 7. aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha, a.s., 2005
- M. Hrušáková a kolektiv – Zákon o rodině – komentář, C. H. Beck, 1998
- Jehlička, Švestka, Škárová a kolektiv – Občanský zákoník – komentář, 8. vydání, C. H. Beck, 2003

- M. Holub, J. Fiala, J. Bičovský – Občanský zákoník, 9. vydání Linde Praha, a.s., 2002
- Bureš, Drápal, Mazanec – Občanský soudní řád, komentář – 6. vydání, C. H. Beck 2003
- J. Kotoučová – Zákon o konkurzu a vyrovnání – 1. vydání, C.H. Beck 2002

Články

- J. Salač – Společné jmění manželů – Právní praxe 9/1998
- J. F. Haderka – Problematika výživného od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. – Právní praxe 10/1998
- JUDr. J. Dvořáková Závodská – Byt po rozvodu – Rodinné právo 4/1999
- JUDr. J. Dvořáková Závodská - Společné jmění manželů – Rodinné právo 1/1999
- Doc. Dr. M. Hrušáková – Rozvod manželství – Rodinné právo 1/1999
- Mgr. D. Mašek – Výživné po rozvodu – Rodinné právo 1/1999
- JUDr. A. Kurimaiová – K některým otázkám zániku práva společného nájmu bytu manželů po rozvodu jejich manželství – Právo a rodina 1/2000
- Mgr. D. Mašek – Společné jmění manželů – podnikatelů a jeho vypořádání – Rodinné právo 12/1999
- JUDr. J. Dvořáková Závodská – Novela zákona o rodině z pohledu devíti měsíců praxe – Rodinné právo 5/1999
- Mgr. Ing. Radek Jurčík – K institutu rozvodu manželství dohodou podle novely zákona o rodině – Rodinné právo 3/1999
- Mgr. D. Mašek – Bydlení po rozvodu – Rodinné právo 6/1999
- JUDr. A. Kurimaiová – K manželským a předmanželským smlouvám – Rodinné právo 6/1999
- JUDr. Z. Králíčková Ph.D. – Vyživovací povinnost rodičů k dětem – Rodinné právo 6/1999
- J. F. Haderka – Rozvod a rozvodové řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 – Právní praxe 6/1999

- J. F. Haderka – K problematice ustanovení § 24 b odst. 1 zákona o rodině – Právní praxe 6/1999
- M. Králík – Zamyšlení nad některými novelizovanými ustanoveními ZOR z pohledu soudní praxe – Právní rozhledy 7/1998
- J. Nykodým – Novela ZOR zákonem č. 99/1998 Sb. – Bulletin advokacie 8/1998
- V. Pejšek – Vypořádání některých tzv. "ostatních majetkových práv" ze společného jmění manželů – Právní rádce 7/2005
- JUDr. J. Dvořáková – Závodská – Patří obchodní podíl v s.r.o. do společného jmění manželů? – Právo a rodina 12/2005
- JUDr. Ing. R. Jurčík – Družstevní byt v rámci vypořádání SJM – Právo a rodina 2/2004
- Mgr. Daniel Mašek – Výživné pro nezletilé děti podnikatelů – Právo a rodina 9/2004
- JUDr. D. Kolářová – Stručný průvodce opatrovnickým a rozvodovým řízením – Právo a rodina 3/2005
- JUDr. D. Kolářová – Riziková místa SJM – Právo a rodina 4/2005
- JUDr. J. Dvořáková – Závodská – Společný nájem bytu manžely – Právo a rodina 5/2003
- JUDr. D. Kolářová – Výživné mezi manžely – Právo a rodina 4/2006
- Doc. JUDr. Z. Králíčková – České rodinné právo po vstupu ČR do EU – Právní rozhledy 21/2005

Judikatura

- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14.6.2001, sp. zn. 30 Cdo 257/2001
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 20. 7. 2004, sp. zn. 22 Cdo 700/2004
- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 14. 11. 2002, sp. zn. 31 C do 2428/2000

- Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 4.5.2004, sp.zn. 30 Cdo 135/2004
- Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 20.3.2002, sp. zn. 26 Co 69/2002
- Nález Ústavního soudu České republiky č. 106

Internet

- Server juristic
- Server epravo